

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри світової
політики, дипломатії та
туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А. Ю.

Кваліфікаційна магістерська робота

на тему: **«ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ НЕЙТРАЛІТЕТУ У
ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ФІНЛЯНДІЇ У КОНТЕКСТІ КУРСУ НА
ЄВРО-АТЛАНТИЧНУ ІНТЕГРАЦІЮ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи УКР-61
Спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Скупенко Єлизавета Дмитрівна

(прізвище та ініціали)

Керівник: к.е.н., доц. Сідоров М.В.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: к.е.н. доц. Шуба М.В.

(прізвище та ініціали)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії

(підпис)

Велієв Фаріз Тейюб огли

(прізвище та ініціали)

Харків – 2024 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) другий (магістерський)

Напрямок підготовки _____

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувач кафедри світової
політики, дипломатії та
туристичного бізнесу**

Доц. Парфіненко А.Ю.

_____» _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ

Скупенко Єлизавета Дмитрівна

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Трансформація концепції нейтралітету у зовнішній політиці
Фінляндії у контексті курсу на євро-атлантичну інтеграцію»

керівник роботи Сідоров Михайло Вадимович, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від №4002-5/1581 від 01.07.2024

2. Строк подання студентом роботи 20.11.2024 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

- Проаналізувати джерельну та наукову базу роботи.
- Розкрити принцип нейтралітету у сучасній політиці.
- Навести соціально-економічний та політичний профіль Фінляндії.

- Проаналізувати становлення, конституційні та міжнародно-правові засади нейтралітету Фінляндії.
- Визначити особливості впровадження зовнішньо-політичного нейтралітету країни.
- Дослідити еволюцію відносин Фінляндії та НАТО.
- Проаналізувати процес євро-атлантичної інтеграції країн Європи.
- Оцінити причини, перебіг та наслідки відмови Фінляндії від нейтралітету та вступ країни в НАТО.
- Висвітлити особливості військово-політичної співпраці Фінляндії та України.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. Теоретичні проблеми дослідження
2	Розділ 2. Концепція нейтралітету та особливості її реалізації в зовнішній політиці Фінляндії
3	Розділ 3. Трансформація концепції нейтралітету у зовнішній політиці Фінляндії у контексті курсу на євро-атлантичну інтеграцію

5. Дата видачі завдання 15.11.2023

Студентка

підпис

Є.Д. Скупенко

ініціали, прізвище

Керівник роботи

підпис

М. В. Сідоров

ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Скупенко Є.Д. Трансформація концепції нейтралітету у зовнішній політиці Фінляндії у контексті курсу на євро-атлантичну інтеграцію

В кваліфікаційній магістерській роботі визначено джерельну та наукову базу відповідно до теми. Було розкрито принцип нейтралітету у сучасній політиці, а також наведено соціально-економічний та політичний профіль Фінляндії.

Проаналізовано становлення, конституційні та міжнародно-правові засади нейтралітету країни. Було визначено особливості впровадження зовнішньо-політичного нейтралітету, а також досліджено еволюцію відносин Фінляндії та НАТО. Були оцінені причини, перебіг та наслідки відмови Фінляндії від нейтралітету та описано про вступ країни в НАТО. Висвітлено особливості військово-політичної співпраці Фінляндії та України.

Ключові слова: нейтралітет, зовнішня політика, євроатлантична інтеграція, військово-політичне співробітництво, міжнародно-правові засади, геополітика, вступ до НАТО.

ABSTRACT

Skupenko E.D. The transformation of the concept of neutrality in Finland's foreign policy in the context of the Euro-Atlantic integration course.

In the master diploma thesis, the source and scientific base relevant to the topic are defined. The principle of neutrality in modern politics is explored as well as the socio-economic and political profile of Finland was presented.

The study examines the establishment, constitutional, and international legal foundations of the country's neutrality. The specifics of implementing foreign policy neutrality are defined. The evolution of Finland's relations with NATO were studied. The reasons, process, and consequences of Finland's abandonment of neutrality are evaluated, and the country's accession to NATO was covered. At the Peculiarities of military-political cooperation between Finland and Ukraine were covered.

Keywords: neutrality, foreign policy, Euro-Atlantic integration, military-political cooperation, international legal framework, geopolitics, Ascension to NATO.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні проблеми дослідження.....	7
1.1. Джерельна та наукова база роботи.....	7
1.2. Принцип нейтралітету у сучасній світовій політиці	17
1.3. Соціально-економічний та політичний профіль Фінляндії.....	24
Розділ 2. Концепція нейтралітету та особливості її реалізації в зовнішній політиці Фінляндії.....	32
2.1. Становлення, конституційні та міжнародно-правові засади нейтралітету Фінляндії	32
2.2. Особливості впровадження зовнішньо-політичного нейтралітету Фінляндії	36
2.3. Еволюція відносин Фінляндії та НАТО у другій половині XX - на початку XXI ст.	46
Розділ 3. Трансформація концепції нейтралітету у зовнішній політиці Фінляндії у контексті курсу на євро-атлантичну інтеграцію	57
3.1. Євро-атлантична інтеграція та проблема нейтралітету країн Європи ..	57
3.2. Відмова Фінляндії від нейтралітету та вступ в НАТО: причини, перебіг, наслідки	65
3.3. Особливості військово-політичної співпраці Фінляндії та України на сучасному етапі	71
Висновки	80
Список використаних джерел.....	80

ВСТУП

Актуальність теми. Інститут нейтралітету є однією з найстаріших форм у дипломатичних стратегіях держав. Вона довела свою життєздатність. Європейські країни, які свого часу проголосили себе нейтральними, не тільки залишилися нейтральними, але й значно посилили свій вплив за останні роки.

Нові країни також продовжують декларувати свою прихильність до політики нейтралітету, хоча і з меншою частотою. Окрім неучасті у війнах та військово-політичних союзах, ідея нейтралітету пропонує невійськовий спосіб пом'якшити гостроту міжнародних проблем та відкласти їх вирішення, коли сторони не бажають йти на компроміс, а громадська думка конфліктуючих сторін є дуже чутливою.

Аналіз сучасної політики європейських нейтральних країн показує, що дипломатичні, моральні, політичні, економічні та інші ненасильницькі мирні методи традиційно використовуються для стабільного розвитку безпеки і міжнародних відносин.

Особливий інтерес у сучасному науковому дискурсі викликає доцільність трансформації політики нейтралітету в умовах євро-атлантичної інтеграції Фінляндії.

В основі політики національної безпеки Фінляндії лежить принцип військової доктрини, що передбачає розвиток військової оборони країни, а також інтеграцію військового планування з урахуванням загальної оборони країни. Важливу роль у цьому питанні грає міністерство оборони, що виступає в ролі головного організатора планування та реалізації національної політики в галузі оборони. У сфері безпеки Фінляндія постійно проводила політику неприєднання та самостійної оборони та виступає за зміцнення Європейського регіону на основі широкого міжнародного співробітництва. Найважливішими елементами сучасної фінської політики безпеки є активна участь в інтеграційних процесах у рамках Європейського союзу.

Фінляндія підтримує розвиток єдиної політики безпеки та оборони Європейського Союзу роблячи акцент на формування гуманітарного потенціалу кризового врегулювання. Єдина політика безпеки та оборони повинна забезпечити союзу можливість розширення його цивільних та військових зусиль у сферах кризового управління та запобігання конфліктам на міжнародному рівні і тим самим зробити внесок у справу збереження миру та міжнародної безпеки відповідно до положень Статуту ООН.

Довгий час нейтралітет європейських держав розглядався в історичному аспекті, з урахуванням специфіки розвитку кожної країни. Саме ці питання стали предметом дослідження таких вчених, як Антошкін В. [11], Бараш Ю. [13], Вдовенко В. [16], Дмитрієв А. [21], Коломієць О. [25], Копійка В. [26], Мельник Н. [29], Петюр Р. [34], Речич С. [35], Чекаленко Л. [41], Arter D. [49], Blombergs F. [53], Forsberg, T. [60] та інші.

Однак останнім часом увагу експертів приваблює побудова спільної теорії політики нейтральної європейської держави, яку досліджували: Безкоровайний В. [14], Віднянський С. [19], Зленко А. [24], Коломієць О. [25], Манжола В. [27], Мельник Н. [28], Петюр Р. [34], Сунгуровський М. [36], Янюк Н. [45].

Багато науковців досліджували безпосередньо становлення та розвиток нейтралітету у Фінляндії: Андросова Т. [51], Гінзбург Г. [56], Форсберг Т. [59], Хейкка Х. [61], Ганхімякі Ю. [64], Якобсон М. [67], Мурітцен Х. [73], Войцех М. [79].

Об'єктом дослідження є концепція нейтралітету у зовнішній політиці Фінляндії.

Предмет дослідження – трансформація концепції нейтралітету Фінляндії в умовах курсу на євро-атлантичну інтеграцію.

Мета роботи – дослідити особливості трансформації концепції нейтралітету Фінляндії в умовах євро-атлантичної інтеграції.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання**:

- Визначити джерельну та наукову базу роботи.

- Розкрити принцип нейтралітету у сучасній політиці.
- Навести соціально-економічний та політичний профіль Фінляндії.
- Проаналізувати становлення, конституційні та міжнародно-правові засади нейтралітету Фінляндії.
- Визначити особливості впровадження зовнішньо-політичного нейтралітету країни.
- Дослідити еволюцію відносин Фінляндії та НАТО.
- Проаналізувати процес євро-атлантичної інтеграції країн Європи.
- Оцінити причини, перебіг та наслідки відмови Фінляндії від нейтралітету та вступ країни в НАТО.
- Висвітлити особливості військово-політичної співпраці Фінляндії та України.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є розробка, прийоми та методи дослідження, загальновизнані у сучасній політології, а також усталені аналітичні підходи до оцінки розвитку міжнародних відносин. З-поміж цих методів як головні можна виділити системний і компаративний аналіз. Це дозволяє розглядати політику нейтральних країн у широкому контексті міжнародних відносин на європейському континенті. У роботі є елементи політологічного прогнозування, що виявилось при розгляді можливостей нейтральних держав впливати на перебіг та темпи формування системи європейської безпеки. Оскільки в роботі приділено увагу деяким історичним аспектам формування, еволюції інституту нейтралітету у світовій політиці, були використані методи та прийоми конкретно-історичного аналізу, що передбачають розгляд явищ у їхньому внутрішньому зв'язку, взаємовпливі та розвитку.

Теоретичне і практичне значення дослідження визначається її актуальністю та можливістю використання результатів і положень кваліфікаційної роботи магістра для вивчення історії і сучасного стану трансформації концепції нейтралітету в умовах євроатлантичної інтеграції на прикладі фінської моделі. Сформульовані у дослідженні висновки можуть

бути використані органами структури державної влади, відповідальними за вироблення зовнішньополітичного курсу країни та комплексу питань національної безпеки. Отримані результати дослідження можуть бути корисними як у навчальному процесі щодо сучасних міжнародних відносин, так і в науково-дослідних цілях при розробці комплексу питань європейської безпеки та при вивченні сучасної політики нейтралітету.

Структура та обсяг дослідження. Структура та обсяг дослідження. Кваліфікаційна робота магістра складається із вступу, 3 розділів та висновків. Містить 94 сторінок тексту. Список джерел включає 81 найменування літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Джерельна та наукова база роботи

Міжнародна ситуація у ХХІ ст. ставить перед суверенними державами нові виклики щодо захисту своїх національних інтересів та цілісності. Підвищення рівня військової активності в різних частинах світу означає, що жодна країна не може повністю забезпечити свою абсолютну безпеку, і виникають нові проблеми, які окремі країни не можуть вирішити самотужки, а потребують спільної співпраці з іншими країнами регіону. Колективні зусилля проти зовнішніх загроз довели свою ефективність. Створення Ліги Націй, а потім Організації Об'єднаних Націй значно знизило рівень загроз і навіть запобігло виникненню нових центрів військової активності, але ці організації не можуть повністю забезпечити безпеку і мир держав [11, с.36].

Одним із способів підтримання глобальної безпеки та миру є політика нейтралітету. Нейтралітет – це міжнародно-правовий інструмент, який включає в себе комплекс заходів, спрямованих на захист держав від економічних, географічних і політичних наслідків війни та агресії експансіоністських держав [6, с.8].

Поняття нейтралітету було відоме ще в рабовласницькій формації. Раннє становлення нейтралітету як одного з політичних принципів у давнину було досить розмитим і формальним, але вже давало певні передумови для його розвитку. У Стародавній Греції вважали, що нейтралітет був можливий як під час війни з погляду зовнішньої політики, так і в мирний час, що проявлялась у відмові у допомозі воюючим містам, а іноді й політичним угрупованням. Політичне життя Давньої Греції було дуже активним і часто призводило до міжусобних війн, тому застосування нейтралітету як ведення своєї внутрішньої політики багато в чому зумовлювало його розуміння вже в пізніший час.

Другим основним аспектом нейтралітету як політичного курсу була практика нейтралізації земель чи територій. Насамперед, слід віднести до цього аспекту нейтралізацію храмів та інших культових установ. Під час загальногрецьких свят або Олімпійських ігор оголошувалося священне перемир'я, коли всі бажаючі могли прийти на нейтральні території та взяти участь у релігійних святах або спортивних заходах [1, с.198].

Варто зазначити, що географічні, політичні, економічні та інші фактори давали можливість окремим державам залишатися поза воєнними конфліктами між воюючими сторонами. Не були лише юридично визначені правовий та інші обов'язки нейтральних країн. У той час нейтралітет у міждержавних відносинах існував як загальний підхід, як принцип. Наприклад, у Стародавньому Ізраїлі існувала своєрідна традиція нейтралітету під час війни, згідно з якою допускається прохід військ воюючої сторони по території держави, що не бере участі у війні [17, с.62].

Деякі держави підтримували власний нейтралітет на договірних зобов'язаннях. Так, нейтралітет став розглядатися як спосіб, механізм стримування агресії сусідніх держав від завоювання через свою слабкість в економічному, політичному, географічному чи військовому плані або небажання їх подальшого зміцнення та нарощування військової потужності. Так, зобов'язання нейтралітету Парфії були прописані у договорі з Римом (I ст. до н.е.) [17, с.68].

На думку Діона Касія, на вибір парфянськими царями нейтралітету як лінії поведінки вплинуло бажання не допустити надмірного посилення жодної із сторін, що могло гарантувати безпеку для Парфії.

Під час греко-карфагенських воєн при Сицилійській експедиції, коли обидві сторони намагалися залучити на свій бік максимальну кількість союзників, Мессана проголосила свій нейтралітет через видання прихильникам Афін супротивників Месани, а Дорійська Камаріна, побоюючись посилення сусідніх Сиракуз, також воліла залишитися нейтральною.

Феодальне суспільство запровадило нову концепцію нейтралітету, яка полягала в тому, що нейтральна держава надавала рівні можливості обоюючим сторонам (наприклад, дозволяла військам воюючої сторони проходити через свою територію). Водночас нейтральні держави іноді заявляли, що не допомагатимуть сусідній державі в конфлікті і не дозволять їй військам увійти на свою територію через побоювання втратити незалежність через конфлікт з третьою стороною.

Соціально-економічні потрясіння на той час у повному обсязі дозволили нейтралітету закріпити основні права та обов'язки нейтральної держави шляхом її невтручання у військові конфлікти. Цей етап розвитку нейтралітету в Середні віки додав до цього зовнішньополітичного курсу питання про відкритість території нейтральної держави, саме пропуск військ через свої землі. Пізніше, щодо поняття нейтралітету як політичного інституту, це питання повністю розглянуто і закладено основне визначення нейтралітету.

Зважаючи на довгий період розвитку нейтралітету, розглянемо сучасний стан даної політики. На даному етапі розвитку нейтралітету можна вже сформулювати його основні положення, а саме: неучасть у військових блоках та альянсах, відмова від надання своєї території воюючим державам.

Більше повне і точне визначення спробував дати Мельник Н.А. у своїй роботі «Концепт нейтралітету: теоретичні засади та особливості трансформації в біполярному і постбіполярному світі». На її думку, політика нейтралітету повинна була проводитися миролюбною державою, яка б передбачала «неучасть цієї держави у військових блоках та угрупованнях, відмова від надання його території під військові бази та встановлення на основі взаємності дружніх відносин цієї держави з іншими країнами» [18, с.61].

В епоху капіталізму нейтралітет набуває нової форми – з'являється поняття «озброєного нейтралітету». Вперше озброєний нейтралітет був проголошений у 1780 р. з ініціативи Росії під час англо-американської війни. Його метою був силовий захист торгового флоту від нападів британських

військових кораблів. Проголошення Декларації про збройний нейтралітет і подальше створення Ліги нейтральних держав відіграли важливу роль у міжнародних відносинах того часу. Формально Декларація була адресована однаково обом воюючим сторонам, але по суті вона була спрямована проти тиранії «володарки морів». Підкреслимо, що протягом десятиліть британський уряд відмовлявся визнавати правило «вільних кораблів, вільних товарів» або «нейтральних прапорів, що покривають товари» [21, с.25].

Цей етап розвитку нейтралітету призвів до розвитку військового нейтралітету або нейтралітету воєнного часу. При такому нейтралітеті держава не бере участі у збройному конфлікті і має міжнародно-правовий статус, який зобов'язує її бути нейтральною по відношенню до всіх сторін збройного конфлікту. Основна відмінність від нейтралітету воєнного часу полягає в тому, що концепція нейтралітету модифікована до повної неучасті у воєнних діях, з положеннями про повну відмову від надання допомоги або послуг воюючим сторонам.

Повний нейтралітет був цінний від початку Другої світової війни до початку 1990-х років. Відповідно до цієї концепції, щоб забезпечити довіру до нейтралітету у разі конфлікту, країна мала виробити збройний нейтралітет та утримуватися від участі у військових альянсах чи участі в економічних санкціях.

Хоча основні положення нейтралітету не змінилися, визначення нейтралітету як зовнішньої політики та розширення його застосування у воєнний час дали значний поштовх для розвитку нейтралітету та його зміцнення в міжнародно-правовій та політичній сфері. V Гаазька конвенція про нейтралітет у сухопутній війні 1907 р. закріпила наступні положення нейтралітету також і в морській війні, а саме: скасування каперства, що сприяло розвитку нейтральної морської торгівлі, свобода нейтрального прапора, встановлення дійсної блокади тощо.

Після прийняття Гаазької конвенції про нейтралітет багато європейських країн все частіше звертаються до цієї зовнішньополітичної концепції,

розширюючи і доповнюючи її основні положення. Відбулося також розширення традиційного розуміння нейтралітету [24, с.22].

Нейтралітет – це правовий статус, який держава отримує, коли вона не бере участі у війнах між іншими державами, зберігає нейтральну позицію по відношенню до воюючих сторін, і ця стриманість визнається воюючими сторонами. Згідно з міжнародним правом, цей правовий статус породжує певні права та обов'язки між нейтральними та воюючими державами. Найважливішим з прав, що випливають з нейтрального статусу, є декларація про територіальну цілісність. Воюючі сторони не можуть використовувати нейтральну територію як базу для операцій або вести бойові дії. Це право поширюється не тільки на нейтральну територію і води, але й на повітряний простір над ними [36, с.68].

Відповідно до Гаазьких правил повітряної війни 1923 р. (які не є юридично обов'язковими), нейтральні держави мають право захищати свій повітряний простір від літаків воюючих сторін. Однак поява балістичних ракет і космічних супутників як інструментів війни поставила питання про верхню межу для держав.

Норми про права та обов'язки нейтралітету в основному містяться в Паризькій декларації 1856 р., Гаазькій конвенції V від 1907 р. (нейтралітет у сухопутній війні) та Гаазькій конвенції XIII від 1907 р. (нейтралітет у морській війні). Одна з ранніх рекомендацій останньої конвенції полягала в тому, що у випадку війни між певними державами, держави, які бажають залишатися нейтральними, як правило, повинні оприлюднити спеціальну або загальну декларацію про нейтралітет. Однак такі декларації не є обов'язковими згідно з міжнародним правом. Нейтральні держави можуть скасувати, змінити або модифікувати свій нейтральний статус під час воєнних дій. Однак за умови, що такі зміни справедливо застосовуються до всіх воюючих сторін [40, с.51].

Нейтральні держави також мають право підтримувати дипломатичні відносини з іншими нейтральними державами та воюючими сторонами, вимагати дотримання внутрішніх правил для забезпечення нейтралітету, а

також вимагати від воюючих сторін не втручатися в комерційні відносини своїх громадян (якщо таке втручання не виправдане міжнародним правом).

Події Першої та Другої світових воєн ознаменували крах базової концепції нейтралітету. Після вторгнення Німеччини до Бельгії, Італії до Греції, Великої Британії до Ісландії та прийняття США Закону про ленд-ліз (1941) традиційні правила нейтралітету виявилися нежиттєздатними. До середини 20-го ст. в законодавстві про нейтралітет почали з'являтися нові тенденції. Комплексний характер сучасної війни, що використовує як економічні, так і механічні засоби, різко зменшив традиційну вільну зону для нейтральних держав. Відповідно до положень Статуту Організації Об'єднаних Націй (ООН), нейтралітет зник як дозвільний правовий статус для держав-членів, яких Рада Безпеки ООН просила або в яких вимагала вжити військових або інших примусових заходів проти агресорів за певних обставин. Соціалізація економік деяких країн призвела до скорочення нейтральної торгівлі. Багато комерційних підприємств, які раніше могли торгувати з воюючими сторонами як приватні торговці, більше не можуть легально торгувати як державні підприємства [46, с.542].

Постійний нейтралітет є принципом зовнішньої політики країни. Це джерело миру та стабільності. Він забезпечує незалежність країни та недоторканність її території. Згідно Закону про нейтралітет, нейтральна країна не повинна брати участь у війні між державами. Закон про нейтралітет застосовується до міжнародних конфліктів, але не до внутрішніх конфліктів, які є більшість конфліктів в даний час. Закон про нейтралітет не поширюється на військову операцію, санкціоновану Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй (ООН), оскільки останній діє за мандатом спільноти держав з метою відновлення миру та міжнародної безпеки. Закон про нейтралітет також не забороняє нейтральним державам підтримувати такі операції.

Політика нейтралітету не регулюється законом. Це сукупність усіх заходів, які нейтральна держава приймає з власної ініціативи для забезпечення ясності та переконливості свого постійного нейтралітету. Країни пояснюють

свій нейтралітет своєю гуманітарною та миролюбною схильністю відповідно до своєї традиції надання добрих послуг та гуманітарної допомоги.

Категорія постійного нейтралітету держави використовується в юридичних та політичних науках, а також у публіцистиці. Однак за загальної схожості, у кожному із зазначених дискурсів це поняття має особливий характер. Термін «нейтралітет», що вживається в політологічній літературі та публіцистиці в контексті зовнішньополітичної діяльності країн, що призводить до понятійних розбіжностей, що затемнює юридичний характер цієї категорії. У міжнародне право постійний нейтралітет, поряд з іншим видом нейтралітету – військовим, є інститутом права, тобто регулюється комплексом норм звичайного та договірному права [21, с.25].

Отже, нейтралітет у своєму традиційному розумінні діє лише під час конкретної війни, за дотримання всіх правил Гаазької конвенції, у той час як поняття постійного нейтралітету, який почав розвиватися в ХІХ ст., передбачає відмову держави від використання військової сили як інструменту придушення міжнародних суперечок як у воєнний, так і у мирний час. Тут можна зробити висновок, що постійний нейтралітет є найвищою формою розвитку нейтралітету, оскільки не має зв'язку з війною, а також є більш повноцінним та обширним курсом ведення зовнішньої політики як у військовий, так і у мирний час.

За сучасних умов багато науковців продовжили вивчати питання нейтралітету.

Зокрема, Бараш Ю. у своїх дослідженнях він зазначає, що нейтралітет виявився гнучкою і надійною концепцією, яка, так би мовити, займає занадто специфічний «сектор», щоб бути легко виштовхнутою з загального «ринку» європейської безпеки [13].

Вдовенко В. у своїй дисертації зазначила, що політика нейтралітету і позаблоковості в сучасній архітектурі європейської безпеки не протирічить повномасштабній участі європейських нейтральних і позаблокових країн в економічних союзах (ЄС), в системі загальноєвропейської безпеки (ОБСЄ), що

не передбачають колективної оборони. Дотримання нейтралітету або позаблоковості є несумісним з членством в НАТО через принцип колективної оборони, проте співробітництво з Альянсом є можливим у військово-технічній сфері [16].

Монографія Дмитрієва А. присвячена дослідженню процесу виникнення і трансформації інституту постійного нейтралітету в системі різних правопорядків. В роботі були висвітлені права та обов'язки першої постійно нейтральної країни – Швейцарії [21].

У статті Чекаленко Л. розмірковується про статус позаблоковості і нейтралітету, розглядаються переваги і особливості одного та іншого [41].

Андросова Т. описує військово-стратегічні міркування формування нейтралітету Фінляндії, територія якої знаходиться на стику Сходу і Заходу. Водночас політика Росії щодо свого невеликого західного сусіда традиційно приділяла особливу увагу також географічним та економічним факторам. У 1920-1930-х роках Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) не вдалося досягти значної присутності в економічному житті Фінляндії, але навіть тоді завоювання фінського ринку розглядалося як питання світового значення. Ця позиція повинна була стати основною відправною точкою радянської післявоєнної політики щодо Фінляндії [51].

Форсберг Т. та Песу М. розглядали особливості зовнішньої політики Фінляндії. В науковій роботі описане становлення фінляндізації. Однак у Фінляндії термін «фінляндізація» зазвичай є принизливим терміном через його негативний вплив на внутрішню політику Фінляндії. Незважаючи на негативні наслідки, досвід Холодної війни Фінляндії часто виглядає як успіх: вона зберегла свою демократичну систему, економічно процвітала та зміцнила свій міжнародний статус. У цьому аналізі розглядаються історичні докази того, яку роль відіграла фінляндізація – що розуміється як політика співпраці та дружби з найбільшою потенційною загрозою безпеці для суверенітету країни, і як політична культура, пов'язана з цією політикою – в епоху холодної війни. Чи стратегія пристосування зайшла занадто далеко і чи була вона зайвою для

виживання та успіху Фінляндії? У цьому контексті в статті також обговорюється «небезпека» фінляндизації та поступового завершення політики [59].

Якобсон М. розповідає історію маленької нації, яка вийшла переможцем із важких випробувань ХХ ст. Фінляндію досі багато пам'ятають своїм успішним опором радянським спробам підкорити її під час Другої світової війни, але менше відомо про вміле балансування, за допомогою якого фіни зберегли свою незалежність і спосіб життя під час холодної війни [67].

Карш Е. розглядає «нейтралітет» як принципово суперечливу концепцію та простежує її значення та мету протягом багатовікових історичних часових рамок і ситуаційних політичних, суспільних контекстів і контекстів безпеки. Він відрізняє нейтралітет від інших понять, таких як «нейтралізація», «невоєздатність», «неприєднання», «військова неприєднання», «військовий нейтралітет» і «неприєднання». У статті пояснюється політика визначення нейтралітету в сучасному європейському політико-правовому ландшафті та в контексті зміни визначень і практик війни, миру, безпеки та державного суверенітету. Цей епістемний аналіз зосереджується на змінах нейтралітету відповідно до розквіту та падіння певних імперій і міжнародних акторів з часом, а також на змінах їхнього статусу, пов'язаних із розвитком конкретних метатеоретично заснованих підгалузей міжнародних відносин і політики. Наука, створюючи передумови для цього спеціального випуску кооперації та конфлікту. Оновлений наголос на нормативних аспектах нейтралітету (тобто на ролі внутрішніх цінностей, політики, уподобань, історії та масової громадськості у формуванні зовнішньої політики) досягається використанням ряду точок зору, що характеризується підвищеним плюралізмом у рівнях аналізу та теоретичних підходів. Через цей плюралізм Карш Е. Залучається до стратегічних і нормативних рушійних сил, що лежать в основі норми нейтралітету, потенціалу для нейтральних осіб служити нормальними підприємцями у сфері просування миру, слабого правового статусу еліт квазінейтральні конструкції зовнішньої політики, підкріплені напругою між

дискурсами та практиками та дискурсивні стратегії, що підтримують відхід від традиційних нейтральних держав форм нейтралітету до того, що в поточному політико-правовому контексті називається «постнейтралітетом» [69].

У статті Йенсен-Еріксен Н. розглядається поєднання національної безпеки та безпеки постачання нафти у Фінляндії через фінську нафтову політику 1948–1992 років. Під час холодної війни Фінляндія побудувала свою нафтову економіку на радянській нафті замість різноманітності та багатосторонньої співпраці. Це було тісно пов'язане з всеохоплюючою політикою Фінляндії часів холодної війни, яка надавала пріоритет політичним та економічним відносинам з Радянським Союзом, що називалося фінляндизацією. У статті розглядається повсюдний вплив радянських відносин у фінському суспільстві через нафтову політику та показано, як фінляндизація як політична стратегія трансформувалася в політичну практику. Два фактори пояснюють, чому Фінляндія стала залежною від радянської нафти: подвійний зв'язок національної безпеки та добробуту та прагнення до стабільності у радянських відносинах. Два фактори пояснюють тривалу залежність Фінляндії від радянської нафти: змішування імпорту нафти та доходів від експорту та фінляндизація як усталена модель міркувань і прийняття рішень. Проте Фінляндія не була пасивним гравцем, а керувала безпекою постачання нафти за допомогою широких соціально-технічних систем, включаючи інфраструктуру та відносини з іншими постачальниками [68].

У статті Браунінг Ч. розглядається критичний погляд на загалом негативний погляд на владу малих держав у мейнстрімному та когнітивістському розуміннях і вводиться дискурсивний підхід. Це зосереджено на тому, як «маленькість» також можна висловити більш позитивно в конструюванні державних ідентичностей. Розглянувши випадок Фінляндії, автор показує, як про малість у різний час говорили по-різному з конкретними наслідками, які впливають із цих різних прочитань щодо можливостей дій у зовнішній політиці. Зокрема, стверджується, що на зміну

малості приходить ознака бути розумним та інноваційним, а деякі фінські політики стверджують, що в нинішньому світі після холодної війни система «великий–малий» стає все менш актуальною [52].

Отже, на сьогоднішній день нейтральні держави дедалі більше втягуються в інтеграційні процеси, але досі наголошують на необхідності дотримання положень нейтралітету, які диктують неучасть у військових операціях, відмову від вступу у військові блоки та альянси (даний пункт переглядається рядом європейських нейтральних держав) та підтримання безпеки у своєму регіоні та у світі. Дана політика довела свою життєздатність та ефективність, незважаючи на всі виклики сучасного світу та зміни зовнішньополітичних систем нейтралітет, по суті, закріпив основні вектори ведення зовнішньої політики держав, які його дотримуються, і гарантує до цього дня розуміння і визнання цього курсу міжнародним співтовариством.

1.2. Принцип нейтралітету у сучасній світовій політиці

Сучасний інститут постійного нейтралітету держави виник у XIX ст. і визначив міжнародно-правовий статус Швейцарії, потім – Бельгії та Люксембургу. У другій половині XX ст. внаслідок тодішньої геополітичної ситуації його набули Австрія та Лаос. Після закінчення холодної війни питання постійного нейтралітету держави іноді обговорюються політиками та юристами-міжнародниками, які виробляють нові концепції зовнішньої політики окремих країн.

Ще 1625 р. видатний науковець з міжнародного права голландець Гуго Гроцій обґрунтував правову концепцію нейтралітету у своїй знаменитій книзі «*De Jure Belli ac Pacis*». Розмірковуючи про нейтралітет, Г. Гроцій стверджував, що ті, хто стоїть на сторожі миру, повинні виявляти неупередженість щодо по відношенню до будь-якої зі сторін конфлікту. Ця теза Гроція була оскаржена в 1648 р. Вестфальським мирним договором та його зародковим принципом колективної безпеки. Згідно з вестфальськими

текстами, мир у Європі повинен захищати кожен, у разі потреби – військовими санкціями проти держави, що порушує світ. Мається на увазі, що нейтральна позиція заборонена для учасників договірної системи. Таким чином, існувала обов'язок об'єднати сили для відбиття агресії. Ця ідея колективної безпеки та спільних дій не буде реалізована в міжнародній на практиці в наступні століття, але після 1648 р. вона була раз і назавжди ідеологічно впроваджено у політичну теорію [17, с.62].

Варто зазначити, що нейтралітет може бути постійним чи тимчасовим. Постійний нейтралітет – це нейтралітет, який держава приймає на тривалий термін чи назавжди. Тимчасовий нейтралітет – це нейтралітет, який держава приймає на певний термін.

Нейтралітет може бути добровільним чи вимушеним. Добровільний нейтралітет – це нейтралітет, який держава приймає самостійно. Вимушений нейтралітет – це нейтралітет, який держава приймає під тиском воюючих сторін.

В. Вдовенко виділяв також добровільний нейтралітет і договірний нейтралітет [7], під першим розуміючи нейтралітет, не заснований на зобов'язанні цієї держави залишатися нейтральним під час якоїсь певної війни, а під другим – нейтралітет держави, в силу договору зобов'язаного утримуватися від участі в війну.

В. Манжола, на відміну В. Вдовенко, під добровільним нейтралітетом розумів нейтралітет, проголошений державою в односторонньому порядку, що свідчить про відсутність єдності підходів до класифікації форм нейтралітету [17, с.58].

З урахуванням позицій вищезгаданих вчених можна виділити самостійну класифікацію форм нейтралітету за способом його встановлення, в рамках якого існують:

- нейтралітет, що виникає з односторонньої декларації, визнаної іншою державою (наприклад, Декларація Уряду Республіки Мальта щодо нейтралітету Мальти 9 травня 14);

- нейтралітет, що виникає з міжнародного договору (наприклад, Акт щодо визнання та гарантії постійного нейтралітету Швейцарії та недоторканності її території від 8 листопада 1815);
- нейтралітет, що виникає з внутрішньодержавного правового акта, визнаного іншими державами (6 листопада 1957 р. набрав чинності Закон Камбоджі про постійний нейтралітет, який ліг в основу міжнародно-правового статусу постійного нейтралітету держави після укладення Угоди про всеосяжне політичне врегулювання).

Л. Чекаленко виділяє обмежений нейтралітет, встановлений резолюціями Ради Безпеки ООН та покладає певні зобов'язання на конкретні держави щодо обмеження їхніх відносин з агресором. Можливість виділення подібної форми нейтралітету є сумнівною: ООН, будучи міжнародною організацією, має власну правосуб'єктність і виступає в міжнародних відносинах як самостійний суб'єкт. Тим часом нейтралітет є міжнародно-правовим статусом суверенної держави, який встановлюється або припиняється державою самостійно, отже, він не може бути нав'язаний ззовні. Інакше це порушувало б суверенітет конкретної держави. Таким чином, резолюції Ради Безпеки ООН у частині, що стосується покладання на державу обмежень щодо відносин з державою-агресором, не можна розглядати як встановлення нейтралітету. Підсумовуючи, слід зазначити, що у сучасних умовах нейтралітет може існувати у двох основних формах: традиційний (тимчасовий) нейтралітет і постійний нейтралітет [31, с.55].

Таким чином, нейтральність держави має конститутивний характер. Досі немає прецедентів набуття такого статусу внаслідок одностороннього акта держави. Наприклад, 1984 р. Коста-Ріка внутрішньодержавним актом оголосила постійний нейтралітет, але офіційно він не був визнаний жодною країною.

Принципи визнання постійного нейтралітету схожі на принципи визнання міжнародно-правової суб'єктності. У цій сфері немає норм, які зобов'язують країни до певних дій. Визнання постійного нейтралітету з сторони інших країн

є їх добровільним рішенням. Досі статус постійно нейтральних окремі країни набували внаслідок:

- багатосторонніх актів визнання, тобто договорів країн, зацікавлених у існуванні країни, яка має такий статус (випадки Швейцарії та Камбоджі);
- у ході односторонніх актів визнання, які йдуть за внутрішнім актом держави, зацікавленої в отриманні даного статусу (випадок Австрії).

Таким чином, на підставі міжнародних договорів визнаними постійно нейтральними державами сьогодні є Швейцарія, Австрія, Камбоджа. До постійно нейтральних не належать країни, які проводять політику нейтралітету (Фінляндія, Швеція, Ірландія) та країни, які лише декларують прагнення до неї (Білорусь). Ця політика не має жодних наслідків з погляду міжнародного права. Можна погодитись з думкою, що в деяких країнах нейтралітет використовувався як ідея, що визначає характер їхньої зовнішньої політики.

У разі Швейцарії та Камбоджі визнання постійного нейтралітету відбулося в ході міжнародних конференцій та багатосторонніх договорів. У разі Австрії визнання відбулося у режимі обміну дипломатичними. нотами з багатьма існуючими у 1955 р. країн світу. Дані документи містять загальні елементи, які, враховуючи їхнє визначальне значення, можна взяти за основу інституту постійного нейтралітету, та факультативні норми, що її доповнюють. Норми договорів підкріплюються ще й міжнародним звичайним правом, що працює, зокрема, у сфері сучасних викликів та загроз міжнародній безпеці: «приватизація» збройних конфліктів, кібербезпека, міжнародний тероризм, тобто питання, які не врегульовані договорами, що встановлюють постійний нейтралітет [36, с.72].

Аналіз норм, що становлять основний перелік зобов'язань постійно нейтральної держави, дозволив встановити, що до них належать:

- заборона на участь у міжнародних збройних конфліктах, у тому числі заборона на надання військової, економічної, фінансової підтримки воюючим;

- заборона на участь у військових союзах та альянсах;
- заборона на розміщення на своїй території військових баз та технічних установок третіх країн;
- ефективний захист суверенітету та статусу постійної нейтральної держави;
- ведення політики добросусідства, тобто не викликати міжнародну напругу [1, с.198].

В окремих випадках до цих зобов'язань додавалися додаткові норми: наприклад, заборона будівництва фортець (Люксембург), обов'язок доповідати про стан державної політики (Камбоджа).

Жоден з актів, що встановлюють постійний нейтралітет, не містить переліку причин припинення його дії. Однак можна прийняти, що, залежно від способу встановлення цього статусу, його втрата може бути результатом:

- виходу з договору, що встановлює або підтверджує постійний нейтралітет, особливо у разі війни чи невиконання зобов'язань сторонами;
- *desuetudo* – припинення існування норми звичаєвого права щодо постійного нейтралітету
- припинення міжнародно-правової суб'єктності постійно нейтральної держави.

Слід зазначити позадоговірний спосіб втрати постійного нейтралітету – *per facta concludenta*, тобто регулярне невиконання країною, яка має цей статус, покладених на неї зобов'язань [3, с.28].

До зобов'язань країн, що визнають статус постійно нейтральної держави, належать:

- повага до суверенітету та територіальної цілісності;
- незалучення до міжнародних збройних конфліктів;
- невтручання у внутрішні справи цієї держави.

Потрібно наголосити, що постійно нейтральна держава зберігає всі права, пов'язані із міжнародно-правовою суб'єктністю, згідно зі ст. 2 Статуту ООН, що встановлює суверенну рівність усіх країн, та Декларації про принципи

міжнародного права 1970 р. Сутність прав завжди нейтральної держави полягає в цьому специфічному статусі: рівності по відношенню до інших країн і одночасно у формальному обмеженні галузі зовнішньої політики, метою якої є забезпечення власної безпеки та міжнародної стабільності.

Очевидно, що зобов'язання, пов'язані з постійним нейтралітетом, не відрізняються від зобов'язань, що містяться в Статуті ООН та мають характер *iuris cogentis*. Таким чином, ухвалення Статуту ООН дало аргумент для тих, хто говорив про «старіння» та «надмірність» інституту постійного нейтралітету в сучасному міжнародному праві. Дотримуючись цієї логіки, можна визнати, що всі країни світу є нейтральними, доки вони виконують норми Статуту ООН не входять у військові блоки. Така думка ґрунтується на тому, що згідно зі Статутом ООН всі країни зобов'язані:

- дотримуватися суверенітету та територіальної цілісності інших країн;
- не вживати військових дій та не загрожувати застосуванням сили;
- не залучати інші країни до збройних конфліктів [4, с.164].

Слід зазначити, що після холодної війни у європейському середовищі існують складні взаємовідносини між безпекою та ідентичністю. Ті європейські нейтральні держави, які прагнули вступити до ЄС, сподівалися, що їхня політика залишатиметься незмінною. Існують соціологічні свідчення таких очікувань [8, с.77].

У багатьох нейтральних країнах традиційна ідентифікація громадян із нейтралітетом не змінилася після вступу до ЄС. Один із таких прикладів - Ірландія. Як вважають Е. Зефф та Є. Пірро, нейтралітет є настільки важливою цінністю для ірландців, що перевершує все практичні міркування. Однак при вступі країни до ЄС ці питання не були головними.

Швеція є іншим прикладом історично нейтральної держави, що приєдналася до ЄС. Вона завжди вважалася оплотом євроскептиків на тлі надзвичайно активної ролі, що вона грає в ЗЗППБ (загальна зовнішня політика та політика безпеки). Тут питання нейтралітету під час рішення про

приєднання КЕС був практично основним. Але політика Стокгольма виглядає надзвичайно гнучкою та динамічною [11, с.147].

Австрія та Фінляндія набули статусу нейтральних держав під час Холодної війни завдяки своїм тісним зв'язкам із СРСР та його східноєвропейськими союзниками. Після розпаду соціалістичних партій ці країни знизили рівень нейтральності, Фінляндія в більшій мірі, ніж Австрія.

Мальта стала членом ЄС у 2004 р. та її статус нейтралітету в науковій літературі досліджено недостатньо. Однак разом із поглибленням зв'язків із країнами ЄС, у тому числі в рамках ЗЗППБ, є імовірність того, що їй буде надзвичайно важко підтримувати свій статус і це може стати предметом гострої дискусії.

Таким чином, нейтралітет грав значну роль у рішеннях щодо приєднання нейтральних європейських держав до ЄС. Як успішно довели конструктивісти, статус нейтральної держави з часом перетворюється на національний символ або емблему ідентичності, що слугує об'єднанню громадян країни.

По суті, слід визнати, що, незважаючи на змістовні відмінності, концепція нейтральності всіх європейських держав, що входять до ЄС, зазнала змін у бік сильного ослаблення. Непорушним залишається лише принцип неучасті у військово-політичних союзах, які передбачають взаємну оборону [21, с.48].

Отже, станом на 2024 рік лише десять держав у Європі вважаються нейтральними, хоча вони засуджують Росію за розв'язання найбільшої війни на континенті з часів Другої Світової і підтримують Україну політично, гуманітарно, а також долучились до санкцій проти Москви.

Кількість історично нейтральних країн континенту зменшилася, коли навесні 2022 р. від політики нейтралітету відмовилися Швеція та Фінляндія і подалися до НАТО [32].

24 лютого 2022 р. почалося вторгнення Росії в Україну, що змусило Фінляндію побачити «російську загрозу». Підтримка вступу до НАТО серед фінів різко зросла. У травні 2022 р. у Фінляндії під час соціопитувань приєднання до НАТО підтримувало 76% опитаних.

Швеція подала заявку на вступ одночасно з Фінляндією 18 травня 2022, 5 липня були підписані протоколи про вступ. Станом на 4 квітня 2023 р. вступ Швеції до НАТО ратифікували всі країни-учасниці, крім Туреччини та Угорщини. Вступ Фінляндії до НАТО відбувся 4 квітня 2023. Швеція вступила до НАТО 7 березня 2024 р [32].

Отже, нейтралітет – це важливий інститут міжнародного права, що сприяє зміцненню миру та безпеки. Принцип нейтралітету продовжує відігравати значну роль у формуванні зовнішньої політики цілої низки держав у Європі та Азії. Зрозуміло, у кожній із цих країн нейтралітет має свою історію та специфіку. На різних етапах світового розвитку зміст принципу нейтралітету зазнав низку серйозних змін. Протягом століть розроблялися різні способи самозахисту, формувалася політико-правова база, головним призначенням якої було захист інтересів нейтральної держави від нових загроз. Принцип нейтралітету продовжує залишатися важливим елементом сучасних міжнародних відносин.

1.3. Соціально-економічний та політичний профіль Фінляндії

Фінляндія – країна, якій за порівняно короткий час вдалося трансформувати свою економіку на економіку знань. В останні роки вона стабільно очолює міжнародні рейтинги конкурентоспроможності. За багатьма показниками, що відображають рівень розвитку економіки знань, вона посідає перше місце.

Столиця Фінляндії – Гельсінкі – з населенням 600 000 чоловік є найбільшим містом країни, що знаходиться на узбережжі Фінської затоки. Загальна кількість мешканців – 6,6 млн, розподілених на площі 338 500 км². Щільність у порівнянні з європейськими країнами досить низька – лише 17 осіб на 1 км² [25].

Наведемо загальну характеристику Фінляндії, табл.1.1.

Таблиця 1.1

Загальна характеристика Фінляндії

Показник	Опис
Країна	Фінляндія
Мова	Фінська, шведська
Площа	338 500
Столиця	Гельсінкі
Найбільші міста	Еспоо, Тампере, Вантаа, Турку, Оулу
Грошова одиниця	євро
Державний устрій країни	парламентська республіка
Населення	6,6 млн

Складено авторкою за матеріалами: [38]

Далі проаналізуємо основні економічні показники Фінляндії, зокрема ВВП, на рис.1.1.

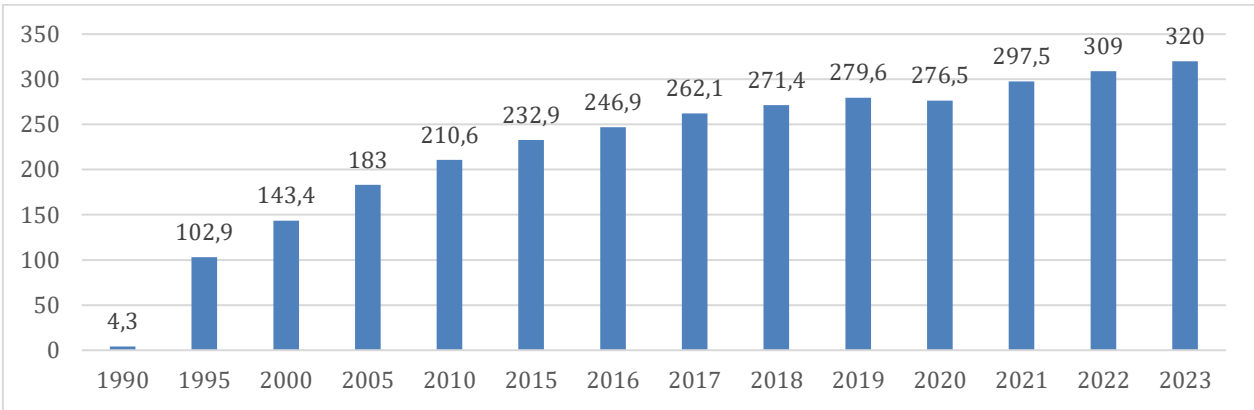

Рис.1.1. Валовий внутрішній продукт Фінляндії (ППЗ, млрд дол.) за 1990-2023 рр.

Складено авторкою за матеріалами: [38]

Таким чином, бачимо, що ВВП Фінляндії у стадії зростання, у 2023 р. він склав 320 млрд дол.

Далі проаналізуємо структуру експорту та імпорту в Фінляндії, на рис.1.2.

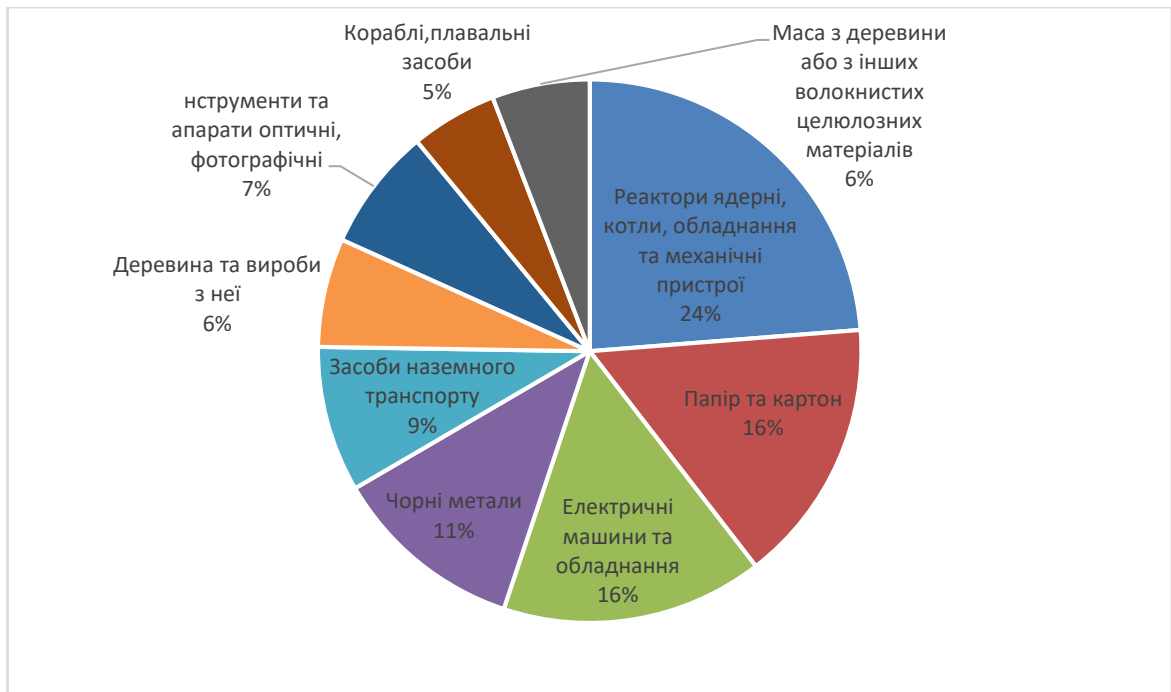

Рис.1.2. Структура експорту з Фінляндії в 2023 р.

Складено авторкою за матеріалами: [38]

Структура експорту з Фінляндії в 2023 р. була представлена наступними основними товарними групами: (11,8 млрд дол.): реактори ядерні, котли, обладнання та механічні пристрої; 7,84 млрд дол.: паливо мінеральне, нафту та продукти їх перегонки; 7,74 млрд дол.: електричні машини та обладнання, їх частини; 6,79 млрд дол.: папір та картон; 5,76 млрд дол.: чорні метали; 4,3 млрд дол.: засоби наземного транспорту, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, та їх частини та приладдя; 3,66 млрд дол.: інструменти та апарати оптичні, фотографічні, кінематографічні, вимірювальні, контрольні, прецизійні, медичні чи хірургічні; 3,23 млрд дол.: деревина та вироби з неї; 2,94 млрд дол.: маса з деревини або з інших волокнистих целюлозних матеріалів; 2,61 млрд дол.: судна, човни та плавучі конструкції.

Основні напрямки експорту товарів із Фінляндії у 2023 р. представлені у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Основні напрямки експорту товарів із Фінляндія у 2023 р.

Країна	Частка, %	Вартість, млрд дол.
США	10,9	9,04

Продовження табл. 1.2

Швеція	10,5	8,66
Німеччина	10,4	8,6
Нідерланди	7,98	6,58
Китай	4,48	3,7
Естонія	3,64	3,0
Великобританія	3,38	2,79
Польща	3,37	2,78
Франція	3,28	2,71
Бельгія	3,02	2,49

Складено авторкою за матеріалами: [38]

Також варто розглянути показники імпорту Фінляндії на рис.1.3.

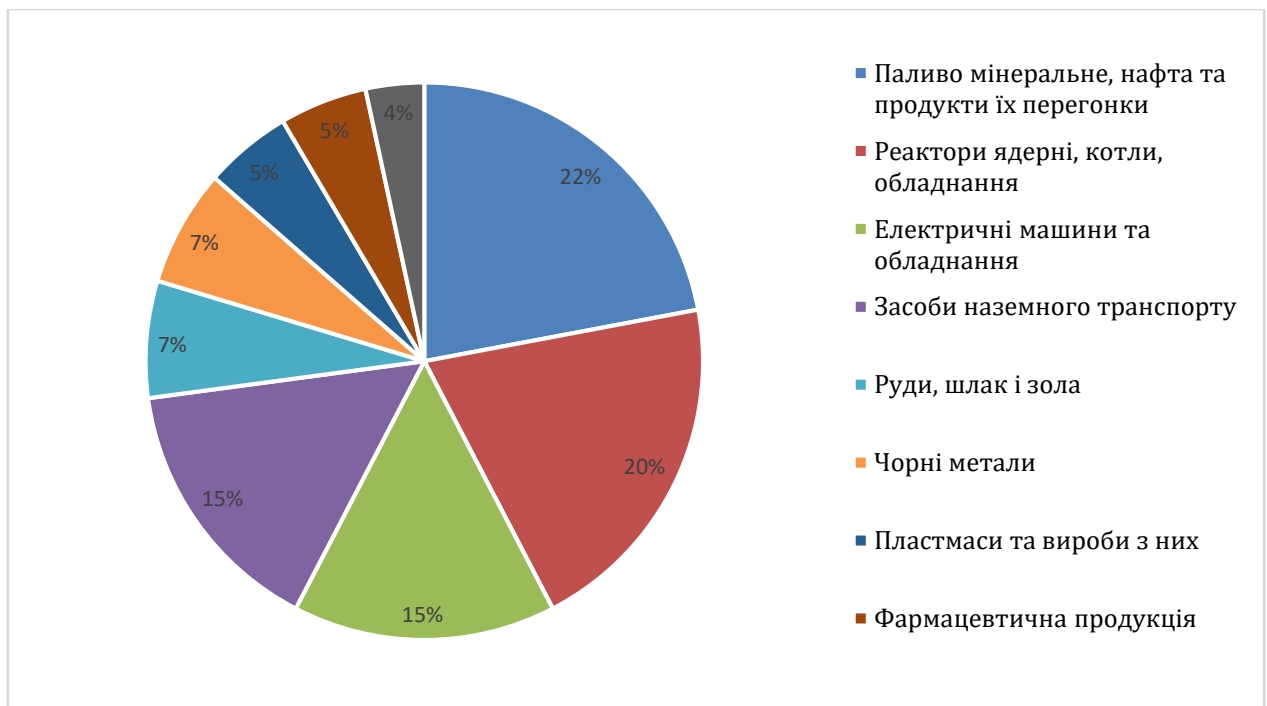

Рис.1.3 Структура імпорту з Фінляндії в 2023 р.

Складено авторкою за матеріалами: [38]

ТОП-10 товарів, що імпортуються до Фінляндії у 2023 р.: 6,39 млрд дол.: нафта сира та нафтопродукти сирі, отримані з бітумінозних мінералів; 4,49 млрд дол.: автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби, призначені головним чином для перевезення людей; 3,23 млрд дол.: нафта та нафтопродукти, отримані з бітумінозних порід, крім сирих; продукти, не

включені до інших груп або не включені, що містять 70 мас.% або більше нафти або нафтопродуктів, отриманих з бітумінозних порід, причому ці нафтопродукти є основними складовими препаратів; відпрацьовані олії; 1,85 млрд дол.: лікарські засоби; 1,69 млрд дол.: апарати телефонні, включаючи телефонні апарати для стільникових мереж зв'язку або інших бездротових мереж зв'язку; 1,46 млрд дол.: обчислювальні машини та їх блоки (комп'ютери); 1,3 млрд дол.: частини та приладдя моторних транспортних засобів товарних позицій.

Основні напрямки імпорту товарів із Фінляндія у 2023 р. представлені у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Основні напрямки імпорту товарів із Фінляндія у 2023 р.

Країна	Частка, %	Вартість, млрд дол.
Німеччина	13,4	11,1
Швеція	11,3	9,35
Китай	9,02	7,46
Норвегія	7,71	6,37
США	5,37	4,44
Нідерланди	4,72	3,9
Естонія	3,45	2,86
Італія	2,98	2,46
Польща	3,37	2,79

Складено авторкою за матеріалами: [25]

Також розглянемо основні бізнес показники у Фінляндії за 2023 рік., у табл.1.4.

Таблиця 1.4

Бізнес показники у Фінляндії [25]

Індикатор	Період	Факт. значення	Попер. значення
Банкрутства	4 кв./22	671 компаній	659
Ділова довіра	бер. 2023	-12 інд. п.	-6

Продовження табл. 1.4

Індекс корупції	2022	87 інд. п.	88
Легкість ведення бізнесу	2019	20 місце	17
Обробна промисловість	лют. 2023	-4.13 %	3.6
Індекс випереджальних економічних індикаторів	трав.2021	9 %	7.1

Складено авторкою за матеріалами: [38]

Політичне управління країною перебуває у руках президента. Наразі президентом є Александр Стубб. Йому підпорядковуються 20 областей, що складаються з 72 районів та 342 громад. Такий адміністративний поділ використовується з 2010 р., до цього вони називалися губерніями (ляні) та комунами. Більшість населення 85% є прихильниками євангелічно-лютеранської церкви, що є найпоширенішою. Близько 10% належить до християн, решта відсотка залишається на частку мігрантів, що належать до інших деномінацій. Серед них мусульмани, католики, юдаїсти, атеїсти та багато інших.

За формою державного правління Фінляндія є республікою. Законодавча влада представлена парламентом країни та президентом. Виконавча влада країни здійснюється Державною радою, а судова влада – судом.

Найвищим органом державної влади у Фінляндії є парламент (eduskunta), що складається з 200 депутатів, які обираються кожні чотири роки. У Фінляндії існує багатопартійна система, і протягом останніх десятиліть найбільшими партіями в парламенті ставали в різному порядку Соціал-демократична партія Фінляндії, Партія центру та помірно-консервативна Національна коаліційна партія [34,с.618].

Парламентські вибори у Фінляндії відбулись 2 квітня 2023 р., де виграли партії, які останні чотири роки були в опозиції. Перше місце посіла права Національна коаліційна партія на чолі з Петтері Орпо, який може стати

наступним головою уряду. У неї 20,8% голосів і 48 мандатів у парламенті (+10).

Ультраправі "Справжні фіни" опинились на другому місці з 20,1% і матимуть 46 мандатів (було 39).

Соціал-демократична партія чинної прем'єрки Санни Марін стала лише третьою, хоча теж покращила свій результат у порівнянні з минулими виборами – 19,9% і 43 мандати (+3).

Найбільше місць втратили центристи, які матимуть 23 мандати (-8) і "зелені" - 13 мандатів (-7), що входили в уряд. Також ліві, які працювали в останньому Кабінеті міністрів, втратили п'ять місць і матимуть 11 місць в парламенті.

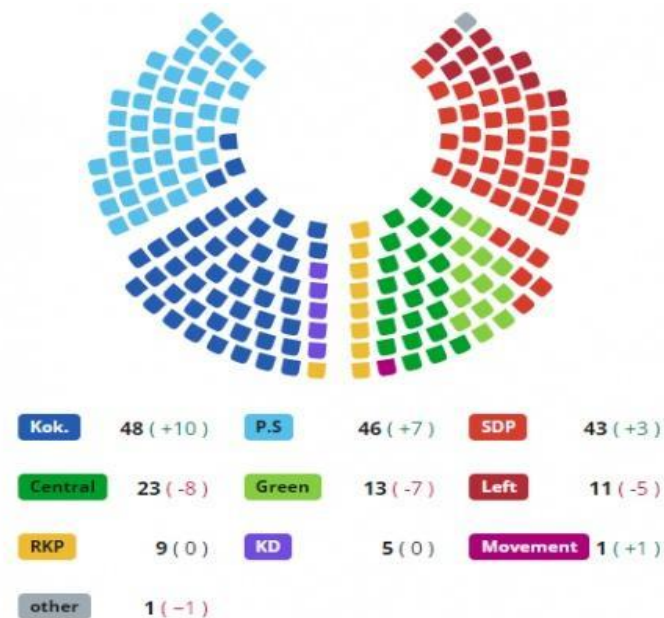

Рис.1.3. Розподіл місць в парламенті за партіями, у 2023 р.

Джерело: [38]

Шведська народна партія, як і в минулому скликанні, матиме 9 мандатів, християнські демократи - 5. Рух "Зараз", що раніше не входив у парламент, отримав один мандат.

Найбільше голосів з окремих кандидатів набрали голова "Справжніх фінів" Ріікка Пурра (42 589), лідерка СДП Санна Марін (35 623) та кандидатка від Національної коаліційної партії Еліна Валтонен (32406).

Традиційно найбільша з основних партій у парламенті Фінляндії отримує перший шанс сформувати уряд, а з 1990-х років вона завжди претендувала на отримання посади прем'єр-міністра.

Отже, Фінляндія – демократична унітарна правова держава з республіканською формою правління. Вищий законодавчий орган – едускунте – однопалатний парламент, що складається з 200 депутатів, що обираються населенням на 4 роки за системою пропорційного представництва. Партійно-політична система близька скандинавської моделі, хоча тут не характерна для сусідів міжпартійна співпраця між правими і лівими.

РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПЦІЯ НЕЙТРАЛІТЕТУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ФІНЛЯНДІЇ

2.1. Становлення, конституційні та міжнародно-правові засади нейтралітету Фінляндії

Значення нейтралітету заперечується і використовувалося по-різному у різних історичних та політичних контекстах. Спочатку нейтралітет трактувався як юридичний термін, що відноситься до неучасті держави у війні між іншими державами.

Держави можуть добровільно обирати нейтралітет або бути змушеними іншими державами залишатися нейтральними. У разі Фінляндії політика нейтралітету тісно пов'язана з Договором про дружбу, співробітництво та взаємну допомогу (ДДВП) з Радянським Союзом, що становив основу їх двосторонніх відносин у період з 1948 по 1992 рр. Це створило своєрідну традицію поєднання ДДВП та нейтралітету: з одного боку, нейтралітет представлявся як чеснота, але, з іншого боку, він пропагувався за потребою.

Фінляндія проводила політику нейтралітету, щоб зберегти свою незалежність та уникнути втягування у конфлікти між Східним та Західним блоками. Завдяки вмілій дипломатії та політиці соціального забезпечення Фінляндії вдалося стати членом Північної ради (1955) та побудувати міцні відносини із Заходом. Однак фінський нейтралітет був особливо вразливий і сумнівний в очах обох блоків [52].

Після закінчення Холодної війни та розпаду Радянського Союзу позиція Фінляндії кардинально змінилася, навіть якщо Фінляндія продовжувала залишатися поза військовими союзами. У 1995 році членство Фінляндії в Європейському союзі офіційно поклато край її самовизначеному нейтралітету і було замінено твердою прихильністю до військового неприєднання. З 1995 року урядові звіти щодо зовнішньої політики, безпеки та оборони підкреслювали актуальність членства в ЄС та військового неприєднання –

навіть незважаючи на те, що Фінляндія розвинула тісне партнерство та оперативну сумісність з НАТО і брала участь у різних формах міжнародного військового співробітництва та завдань з управління кризами. Фінляндія також постійно оцінювала зміни у своєму середовищі безпеки та наслідки військового приєднання через звіти та дослідження, а варіант НАТО зберігався у державних програмах.

Реалістичні пояснення становлення нейтралітету у Фінляндії полягають у тому, що малі держави вважаються слабкими, і вони не мають ресурсів, щоб протистояти великим державам. Тому вони або вступають до альянсів, або проголошують нейтралітет, щоб вижити. Фінська самоідентифікація, викладена у політичних промовах та документах, наголошує на її статусі малої держави. Мало того використовується для обґрунтування попередньої політики неприєднання. Проте реалісти менш здатні пояснити, чому нейтралітет був би першим варіантом для малих держав замість приєднання до альянсів. Для пояснення цього вибору використовуються геополітичні причини – як у випадку Фінляндії, необхідність прийняти політику нейтралітету прийшла ззовні. Можливості малих держав обмежені, і часто головним завданням для нейтралів було переконати інших, що вони не мають жодних ворожих військових намірів, і водночас бажати бути сильними у воєнному плані.

Важливо визнавати як внутрішні, так і зовнішні чинники, що формують зовнішню політику та безпекову політику нейтралів. Статус малої держави віддає пріоритет реалістичним поясненням та необхідності адаптації до зовнішніх змін. В основному це стосується того, як розвивалася Росія, і до того, які загрози безпеці викликав цей розвиток. Крім того, реалістичні інтерпретації були помітні в обговореннях членства Фінляндії в НАТО. Фінляндія вважається занадто маленькою, щоб захищати себе самотужки, а ЄС чи Швеція не надають достатніх гарантій безпеки. Тому роль і значимість США в європейських безпекових структурах були переважаючими [59].

По-друге, відносини Фінляндії з міжнародними інституціями, такими як Північна рада, ЄС, НАТО та ООН, були важливими чинниками, що формують її переваги. ООН особливо стала ключовою ареною, на якій можна було продемонструвати відмінну політичну лінію та відстежувати позиції інших нейтралів щодо міжнародних суперечок. Починаючи з 1960-х років нейтралітет все більше асоціювався з активною зовнішньополітичною позицією. Нейтральні держави виступали посередниками і будівельниками мостів на форумах ООН. Північні держави займали привілейоване становище та мали репутацію прихильників міжнародного миру та безпеки. Це можна побачити, наприклад, за вкладом Фінляндії у миротворчі війська ООН, як і інших країн Північної Європи. Пізніше вона розвинула посередницькі можливості, аналітичний досвід в ООН.

Країни Північної Європи мали досить різноманітні інституційні відносини, і вони робили свій власний особливий вибір у зовнішній політиці та безпеці. У випадку Фінляндії перевага надавалася скандинавському виміру, але вона завжди була більш стримана через безпосередні проблеми безпеки. Після холодної війни інституційні механізми та державні пріоритети змінилися. Роль ООН була поставлена під сумнів, а важливість НАТО, ЄС та кількох інших більш неформальних організацій зросла. Північний підхід став невід'ємною частиною західного підходу, зробивши унікальну прогресивну модель менш помітною. Через російську агресивність також відбулося зближення сприйняття загроз країнами Північної Європи та вибору зовнішньої та безпекової політики [55].

По-третє, зміни у структурах безпеки, економіки та нормативної бази сформували потенціал нейтралітету. Після закінчення холодної війни нейтральні країни втратили необхідність просування нейтралітету, оскільки в цьому більше не було необхідності. Проте геополітичне становище Фінляндії означало, що проблеми безпеки залишалися суттєвими. Підтримка сильної територіальної оборони та військового обов'язку були унікальними фінськими рисами. Розпад Радянського Союзу зробив екстремальний вплив на зовнішню

торгівлю Фінляндії, а початок 1990-х років став свідком однієї з найгірших економічних криз в історії Фінляндії. Європейська економічна інтеграція надала найкращі можливості для процвітання. У цьому контексті більше не було потреби будувати національну ідентичність навколо нейтралітету, оскільки європейська інтеграція давала найкращу основу. Вона була нормативно приваблива для нейтральних Фінляндії, Швеції та Австрії. Крім того, такі питання, як транснаціональна імміграція, екологічні та економічні загрози, доводилося вирішувати на вищому рівні. Вплив європейських держав на політику один одного, горизонтальна європеїзація зміцнили спільні європейські цінності та колективну ідентичність.

Різні зовнішні та внутрішні чинники сформували позицію Фінляндії як нейтральної держави, і її модель та інтерпретація нейтралітету є унікальними. Як зазначалося, фінська зовнішня політика та політика безпеки були визначені навколо трьох стовпів:

- 1) відносини з Росією;
- 2) власна обороноздатність та суверенітет Фінляндії;
- 3) відносини Фінляндії із Заходом, включаючи сусідні країни Північної Європи [60].

Ця система, очевидно, визначається географією, побудована в реалістичній традиції та викувана в історичних термінах із широким консенсусом. Незалежна Фінська Республіка прийняла нейтралітет і спочатку звернула увагу на політику оборони Балтії у 1920-х і 1930-х роках, а під час холодної війни – незважаючи на радянський погляд, що контролює, – відносини із Заходом та іншими країнами Північної Європи активно розвивалися. Після холодної війни всі вищезгадані стовпи підтримувалися у певній рівновазі – і відповідно до політики безпеки, що ґрунтується на ЄС. Це був новий вид постнейтралітету. Фінляндія стала союзницею ЄС, але вступила у військовий союз. 2022 року, коли Росія вторглася в Україну, російський стовп довелося повністю переосмислити. Фінляндія розпрощалася зі своєю давньою традицією нейтралітету і стала однією з найсхідніших частин Заходу

та НАТО. Традиційний нейтралітет було порушено, тому що військовий вимір раптово визначив та перекрив інші аспекти.

Отже, нейтралітет Фінляндії, заснований у перші роки її незалежності, не дозволив країні уникнути участі у Другій світовій війні. Виняткова зовнішня і безпекова політика Фінляндії була розроблена в епоху холодної війни як необхідність, і нейтралітет був компромісом. На міжнародному рівні Фінляндія була тісно пов'язана із загальними позиціями Півночі, навіть якщо існували внутрішні суперечності. Реалістичний нейтралітет був найкращим і, ймовірно, єдиним варіантом для балансу між Заходом та Сходом та унікальною історичною формою нейтралітету в Європі. Через свої специфічні характеристики він не може по-справжньому розглядатися як модель для наслідування інших. Унікальність фінського нейтралітету заснована не тільки на добровільних державних уподобаннях, а й значною мірою зумовлена зовнішніми та структурними потребами. Фінський нейтралітет завжди був уразливий, оскільки обидва блоки вважали його підозрілим, але з різних причин. Очевидно, що фінські претензії на нейтралітет мали як позитивні, і негативні конотації історія. З одного боку, він перешкоджав більш активній зовнішній політиці та вимагав адаптації та гнучкості. З іншого боку, нейтральна позиція, особливо разом з іншими країнами Північної Європи, посилила видимість та статус Фінляндії на багатосторонньому рівні. Навіть якщо значення норми нейтралітету змінилося, вона залишила певні сліди та забезпечила наступність у підході фінської зовнішньої політики.

2.2. Особливості впровадження зовнішньо-політичного нейтралітету Фінляндії

В основі фінської зовнішньої політики закладено сильний акцент у бік принципу багатополярних відносин. Це добре підходить для членства в Євросоюзі, який сам собою є багатополярним механізмом виходу з проблем і який у світовій політиці прагне сприяти здійсненню так званої «ефективної

багатополярності». З тієї ж причини Фінляндія всіляко підтримує діяльність ООН як єдиний легітимний, глобальний і багатосторонній форум.

Крім багатополярності, Фінляндія наголошує на ліберальні цінності, демократію та права людини. За останні роки також зросла роль і необхідність розвитку так званого «хорошого правління» (good governance) та «глобального правління» (global governance). Особливо під час останньої фінансово-економічної кризи фіни висловлювали у своїх виступах стурбованість кризою багатополярності у світі.

Загалом Фінляндія прагне сприяти розвитку світу, в якому проблеми вирішуються спільно і можливі конфлікти залагоджуються мирним шляхом. З іншого боку, держава такого розміру як Фінляндія не може діяти інакше: маленька країна не витримає у світі, в якому, ведучи безжальну боротьбу за владу, сильніші диктують свої умови слабшим.

Варто зауважити, що йдеться не про цинічну стратегію маленької держави, а про моральне бачення, засноване на аналітичному розумінні: виклики людства у 2000 роках для всіх спільні і відповідати на них потрібно не силовою політичною конкуренцією, а позитивними взаємозалежними та спільними заходами. У цьому й лежить міцна суть фінської зовнішньої політики: в основі багатополярності, яка знайде своє корисне застосування, як у ЄС, так і у відносинах Фінляндії з Росією і з усім іншим світом.

Зовнішня політика Фінляндії різко змінилася по закінченні холодної війни. На відміну від країн колишнього Варшавського договору чи колишнього Радянського Союзу, у Фінляндії зміни відбулися не відразу, а поступово. У зовнішній політиці країни все ще можна виявити певну наступність, але зміни є відчутними. Старі принципи не вважалися невдалими, їх просто не можна було більше застосовувати як такі до обставин, що змінилися.

Зміни багато в чому зумовлювалися «європеїзацією», а це максимально пов'язувалося з членством у Європейському Союзі. Фундамент нової зовнішньої політики було закладено у 1991-1993 роках, і рішення подати

заявку на членство в ЄС було ключовою частиною зовнішньополітичного вибору країни після закінчення холодної війни. Багато змін було внесено ще до вступу до ЄС 1995 року. Договір ДСП (Договір про дружбу, співробітництво та взаємодопомогу між СРСР та Фінляндією) було скасовано. На перший план вийшли такі західні цінності, як права людини та демократія.

При подачі заявки на членство Фінляндія зобов'язалася дотримуватися спільної зовнішньої та безпекової політики Євросоюзу. У ході переговорів у ЄС не було побоювань, що Фінляндія виявиться важким партнером через її зовнішню політику і за підсумками в цілому зміг вплинути на зовнішню політику Фінляндії як мінімум трьома способами. По-перше, співпраця з країнами-членами ЄС та участь у західній інтеграції зміцнили свідомо сильну міжнародну позицію Фінляндії. По-друге, було надано сильний та впливовий канал, використовуючи який стало можливо вирішувати міжнародні питання. По-третє, ЄС також зажадав, щоб Фінляндія пристосовувалася до спільних рішень.

Яким чином «європеїзація» фінської зовнішньої політики позначилася на різних галузях зовнішньої політики. Зміни можна резюмувати в чотирьох пунктах: прем'єр-міністр став відігравати важливішу роль у прийнятті зовнішньополітичних рішень, було скасовано нейтралітет та активізовано спільну зовнішню політику та політику безпеки, яка підтримує позиції Заходу, а також активізувалися відносини з Росією.

Прогрес у напрямі парламентаризації прийняття зовнішньополітичних рішень та посилення ролі прем'єр-міністра відображено у новій Конституції, що набула чинності у березні 2000 року, що дає право прийняття рішень у всіх справах ЄС, включаючи зовнішню політику та безпекову політику, Державній раді. Президент, як і раніше, відповідає за «традиційний» блок позаєвропейської зовнішньої політики, але, згідно з новою конституцією, вже не одноосібно, а у співпраці з Державною радою. Оскільки зовнішню політику поділено на справи ЄС та іншу зовнішню політику, нову структуру управління зовнішньою політикою можна охарактеризувати як двоєдину.

Найбільш конкретним прикладом змін у ухваленні зовнішньополітичних рішень ще до набуття чинності новою конституцією стало рішення Фінляндії брати участь у заходах проти Австрії разом з іншими країнами ЄС. Ціль цих заходів полягала в тому, щоб перешкодити правопопулістській Партії свободи (FPÖ) на чолі з Йоргом Хайдером брати участь в австрійському уряді. Хоча на момент ухвалення рішення ще діяла стара конституція та заходи стосувалися двосторонніх відносин.

У міжнародній політичній риторичі статус Фінляндії як нейтральної держави почав відображатися лише з 1955 р., після вступу країни до ООН та Північної ради, а також у зв'язку з відмовою СРСР у 1955 р. від своїх прав на орендовану за Паризьким мирним договором військову базу в Порккала-Удд. Сам же президент Паасіківі до цього часу теж уникав називати свою політику нейтральною.

На ранньому етапі холодної війни заявляти про свою позицію як про нейтральну для Фінляндії, що межує з СРСР, було критичним. У радянського керівництва була дуже чітка позиція щодо країн, що посіли нейтральну позицію у Другій світовій війні, заснована на звинуваченні у негласному потуранні агресору. Безпосередньо після війни країни третьої світу, які пізніше прийняли курс на неприєднання, радянським керівництвом вважалися ідеологічно об'єднаними із соціалістичним блоком [54, с.622].

Іноді лінію Паасіківі називають ізоляціонізмом, бажанням максимально дистанціюватися від конфлікту великих держав. Справді, утримати Фінляндію осторонь конфліктів та процесу формування блоків на початку холодної війни було догмою президента Паасіківі.

Безумовно, лінія Паасіківі не мала нічого спільного з тією політикою ізоляціонізму, яка призвела Фінляндію до трагедії Зимової війни. Нейтралітет Фінляндії наприкінці 1930-х років ґрунтувався швидше на вірі в конституціоналізм та міжнародне право. Головною ж помилкою можна вважати ігнорування реалістичних тенденцій у міжнародних відносинах того часу та статусу великих держав. У Фінляндії переважало уявлення, що

ідеологічне протистояння нацистської Німеччини та СРСР продовжуватиметься, забезпечуючи баланс сили у Балтійському регіоні. У разі нападу Німеччини на СРСР Фінляндія зможе залишатися осторонь, як і під час Першої світової війни [53, с.481].

Висновок пакту Ріббентропа – Молотова негласно передавав право на Балтійський регіон Радянському Союзу та стирив можливість використання Фінляндією нейтрального статусу. Зрив переговорів із СРСР про територіальні домагання останнього не залишав шансів для Фінляндії. Допомоги ззовні чекати не доводилося: у Берліні чітко дали зрозуміти, що необхідно поступитися СРСР. Франція та Англія не були зацікавлені, оскільки їх військові бази могли бути використані тільки проти Німеччини. У Стокгольмі відмовилися від військової підтримки Фінляндії, а США на той момент були пов'язані статусом нейтралітету [52, с.107].

Аналізуючи помилку політичного курсу Фінляндії напередодні Зимової війни можна стверджувати, що керівництво країни неправильно розуміло роль геополітики та реалістичного курсу великих держав, сподіваючись на норми міжнародного права. Тоді як у СРСР бачили Фінляндію частиною буферної зони в Балтійському регіоні, керівництво Фінляндії відносило країну до скандинавської нейтральної зони. Нерозуміння статусу СРСР у міжнародній системі, що склалися, і відкидання його стратегічних інтересів не позбавило можливостей Фінляндії уникнути військового вторгнення. З погляду політичного реалізму декларація про нейтралітет п'яти скандинавських держав від 27 травня 1938 р. не могла забезпечити Фінляндії захист від територіальних домагань СРСР.

Ключовим інструментом політики Ю.К. Паасікві у післявоєнний період було прагнення докорінно змінити ставлення фінів до СРСР, та скасування емоційного та шовіністичного підходу керівництва Фінляндії у роки Зимової війни. Будучи реалістом у політичних питаннях, президент Паасікві закликав поважати статус СРСР як великої держави та визнати інтереси останньої у Фінляндії виключно оборонними та вкрай стриманими. Підтримка дружніх

відносин з СРСР та довіри до радянського керівництва залишатиметься ключовим завданням протягом лінії Паасікві – Кекконена [67, с.84].

Повоєнна політична історія Фінляндії становить особливий інтерес ще й тому, що Фінляндія залишалася єдиною державою, не тільки не окупованою СРСР, що зберегла західну модель політичного та економічного устрою, а й проголосила себе нейтральною державою, що сприяло розрядці напруженості у протистоянні великих держав.

Суверенна Фінляндія, перебуваючи на самому кордоні з СРСР і зберігаючи західну модель державності, являла собою вдалий приклад політики стримування зростання соціалізму у Європі. Щоправда, це ж географічне положення не дозволяло США розглядати Фінляндію як частину єдиного фронту, яке керівництво США планувало побудувати у Європі [57, с.85]. Із самого початку холодної війни Фінляндія для США залишалася особливим випадком політики нейтралітету, де політичні методи керівництва США, які працюють для Швеції або Швейцарії, не можуть бути застосовані через особливі відносини Фінляндії та СРСР, а також специфічного балансу сил у Скандинавському регіоні. Для керівництва Швеції, на яке в період формування блоків чинився тиск США та Великобританії, спрямоване на зниження нейтралістських тенденцій та залучення країни до західної сфери впливу, підтримання нейтрального статусу Фінляндії як гарантії безпеки в регіоні було важливим аргументом на користь власного зовнішньополітичного курсу традиційного нейтралітету [56, с.545].

США було вигідно, що Фінляндія дотримувалася нейтралітету, оскільки це означало, що СРСР буде складно остаточно переманити її на свій бік. Пізніше президент Фінляндії Урхо Кекконен неодноразово заявляв про військовий нейтралітет, і вже до 1950 р. Вашингтон остаточно визнав політику нейтралітету Фінляндії [49, с.620].

Нейтралітет Фінляндії включав безліч чинників, проте можна припустити, що в основі він полягав у прагненні вивести країну за межі зовнішньополітичних спекуляцій та зробити її остаточно незалежною. Не

менш важливим для прийняття на Заході фінської політики був той факт, що фінів вважали «жорсткими та впертими» у своєму дусі незалежності [72, с.58]. Хоча вони й пристосовувалися до радянських бажань, це могло робитися не по власному бажанню, а з прагматизму. Можна було покластися на фінів у встановлення ними певних обмежень для радянського впливу. Тому економічна підтримка так само виявлялася їй з боку США, причому не демонстративно і не значуще, внаслідок чого конфлікт із СРСР не наростав. Через своє географічне положення та близькості до основного конкурента США, а також через свою історію, Фінляндія викликала інтерес у Вашингтоні.

Підбиваючи підсумки, необхідно підкреслити, що єдиною можливою умовою проведення Фінляндією політики нейтралітету в роки холодної війни було підтримувати довірчі відносини з СРСР. Ігнорування статусу СРСР як великої держави та нерозумінням реалій міжнародної політики та геополітичного становища призвело до невдалої спроби вдатися до політики нейтралітету наприкінці 1930-х років, що призвела до ізоляції Фінляндії під час бойових дій.

Можна сказати, що вже в середині ХХ ст. зовнішня політика Фінляндії набула більш активний статус. Вона так само, як і Швеція, стала членом ООН, тим самим отримавши можливість відстоювати там свої інтереси. Фінляндія прагнула брати участь у врегулюванні конфліктів і будувати так звані мости між Заходом і Сходом. З появою на міжнародній арені терміна «фінляндизація», західні політики намагалися все частіше використовувати його, щоб вплинути на позитивну громадську думку Фінляндії, а також на напрям її зовнішньої політики. Проте з боку Фінляндії жодних відповідей не надходило. Швидше навпаки, уряд Фінляндії залишався вкрай стриманим у висловлюваннях із цього приводу.

У 1995 р. Фінляндія вступила до Європейського Союзу, що послужило формулюванню нової інтерпретації політики нейтралітету. У рамках ЄС політика нейтралітету Фінляндії набула статусу «позаблоковості» [69, с.85]. Нове формулювання, прийняте відповідно до потреб безпеки країни, не

завадило брати участь у розробці Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО). Відповідно до нового підходу, інструменти політики безпеки та оборони Фінляндії також були адаптовані. Серед них намагання Фінляндії, щодо зберігання стійкого становища у процесі прийняття рішень ЄС. Прагматична політика безпеки Фінляндії також передбачає, що відносини між ЄС та НАТО мають бути взяті до уваги. Фінляндія завжди наполягала на необхідності зміцнення військового потенціалу ЄС, який також відіграє дуже важливу роль у трансатлантичній структурі безпеки.

Серед інших нових членів ЄС (Австрія та Швеція), які на той час також проводили нейтральну зовнішню політику, Фінляндія погодилася брати участь у розробці спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗПБ, пізніше CSDP) у рамках ЄС. Однак це не могло бути досягнуто за допомогою моделі нейтралітету часів холодної війни. Прийнята після холодної війни концепція нейтралітету була адаптована до нової ситуації та замінена на неприєднання: завдяки СЗПБ Фінляндія більше не дотримувалася політики нейтралітету і віддавала перевагу управлінню економічними та соціальними кризами, а не традиційній територіальній обороні.

Правила нейтральних держав були кодифіковані в 1907 р. на Гаазькій конференції двома конвенціями: «Про права та обов'язки нейтральних держав та осіб у разі війни на суші» [80] і «Про права та обов'язки нейтральних держав та осіб у подіях морської війни» [81].

В конвенціях закріплено про недоторканість території нейтральних держав, а також про заборону введення військ через територію нейтральної держави. Нейтральна держава не має права виробляти зброю та поставляти її воюючим сторонам. Також заборонено проводити військові дії в територіальних водах нейтральної держави. Що стосується війни в повітрі, її правила не зафіксовані в міжнародних конвенціях.

У 1999 р. під час головування Фінляндії в ЄС ситуація склалася таким чином, що нова держава-член може диктувати темп у поглибленні Європейської безпекової політики. Під час головування Фінляндії в ЄС,

розвиток можливостей ЄС щодо врегулювання криз та нових військових структур, збіглися з національними інтересами Фінляндії.

Одна з основних думок представлена у фінському політичному дискурсі – що ЄС відіграє все більш важливу роль у військовій безпеці та питаннях оборони. У доповіді політики безпеки та оборони, випущеній у 2001 р., йдеться, що цілі безпеки країни та інтереси можуть бути реалізовані у рамках співпраці з Європейським Союзом. Фінляндія бере участь у розробці спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС і паралельно розвиває свою політику національної безпеки. Країна має бути в стані посилити свій міжнародний вплив та свою власну безпеку [69, с.271].

Лісабонський договір (2009 р.) вже містив положення про взаємодопомогу (стаття 42.7) і положення про солідарність, розвиваючи далі СЗПБ і Спільну політику безпеки й оборони ЄС (СПБО). Згідно зі статтею 42.7, якщо країна-член ЄС зазнає нападу, інші члени повинні надати їй допомогу всіма засобами, які є в їхньому розпорядженні. Що стосується зобов'язань з територіальної оборони, то у 2000-х роках Фінляндії довелося знову чітко визначити свій оборонний статус. Через членство в ЄС вона не могла залишатися повністю позаблоковою у військовому плані, тому вона переглянула свій статус, заявивши, що не стає членом жодного військового альянсу.

Окупація Криму Росією у 2014 р. змусила Фінляндію стати активнішим учасником політики ЄС у сфері безпеки та оборони. Фінляндія зміцнила двостороннє оборонне співробітництво зі Швецією і США, а також у рамках Північного оборонного співробітництва і з НАТО. Фінляндія також бере участь у кількох європейських оборонних форматах. У результаті поліпшень, що відбулися за останнє десятиліття, Фінляндія дедалі рідше згадує у своїй зовнішній політиці та політиці безпеки про те, що вона не є військовим союзником.

Після окупації Росією Криму 2014 р. було порушено питання про те, що Фінляндія і Швеція можуть стати повноправними членами НАТО. Багато хто

вважав, що обидві країни переглянуть своє членство у військовому альянсі, щоб забезпечити собі захист від подальшої російської агресії. Громадська думка у Фінляндії, яка й надалі зберігала залишки нейтралітету, не зазнала кардинальних змін у бік членства в НАТО після анексії Криму: у 2019 р. лише 27 % населення виступало за членство у військовому альянсі. Порівняно з громадською думкою Швеції, у 2017 р. 41 % шведських громадян виступали за членство в НАТО. Ці результати показують, що, незважаючи на такі спільні риси, як нейтралітет, спільна історія з Росією, кордон і близькість, зовнішня політика і політика безпеки Фінляндії формуються абсолютно по-різному. Однак поточні події, включно з повномасштабним вторгненням Росії в Україну 24 лютого 2022 р., мали значний вплив на ставлення фінської громадськості до НАТО.

Отже, нейтральний статус Фінляндії, не був закріплений ні на національному, ні на міжнародному рівні. Крім того, вона не була визнана жодною державою чи міжнародною організацією. Тобто нейтралітет Фінляндії базувався виключно на самопроголошеному наданому статусі. В основі фінської зовнішньої політики закладено сильний акцент у бік принципу багатополярних відносин. Це добре підходить для членства в Євросоюзі, який сам собою є багатополярним механізмом виходу з проблем і який у світовій політиці прагне сприяти здійсненню так званої «ефективної багатополярності». З тієї ж причини Фінляндія всіляко підтримує діяльність ООН як єдиний легітимний, глобальний і багатосторонній форум. Крім багатополярності, Фінляндія наголошує на ліберальні цінності, демократію та права людини. Також особливо під час останньої фінансово-економічної кризи фіни висловлювали у своїх виступах стурбованість кризою багатополярності у світі. Загалом Фінляндія прагне сприяти розвитку світу, в якому проблеми вирішуються спільно і можливі конфлікти залагоджуються мирним шляхом. З іншого боку, держава такого розміру як Фінляндія не може діяти інакше: маленька країна не витримає у світі, в якому, ведучи безжальну боротьбу за владу, сильніші диктують свої умови слабшим.

2.3. Еволюція відносин Фінляндії та НАТО у другій половині XX - на початку XXI ст.

Питання про вступ до НАТО як у Швеції, так і у Фінляндії завжди піднімався зважаючи на думку один одного. Це обумовлено цілою низкою причин історичного, географічного, геополітичного та військового характеру. Найбільша діаспора у Швеції – фінська, а у Фінляндії шведський вплив настільки великий, що шведська мова фактично є державною. Обидві країни тісно співпрацюють у питаннях оборони, і вступ лише однієї з них до Північноатлантичного альянсу, на думку військових, міг порушити цю співпрацю. Обидві країни мають статус партнера з розширеними можливостями. У документі «Стратегія національної оборони» Фінляндії є інформація про НАТО, де зафіксовано, що «якщо цього вимагатиме безпека Фінляндії, то країна має у своєму розпорядженні можливість подати заявку про вступ до НАТО» [70].

Значні зміни відбулися у відносинах Фінляндії та зовнішнього світу після закінчення холодної війни. У документах з політики безпеки та оборони, на початку 1990-х років говориться про те, що національна свідомість була заснована на безперервній адаптації зовнішньої політики та безпеки щодо країни, а не на швидкому розриві з традицією [12, с.177].

Насправді, співпраця Фінляндії з НАТО розпочалася на початку 90-х років. Після спільних регулярних навчань з країнами НАТО і початку з 2016 р. великомасштабних навчань «Стріла» цього ж року був опублікована на 64 сторінках доповідь Уряду на сторінці МЗС Фінляндії, в якій повідомлялося: «Членство Фінляндії в НАТО, очевидно, зміцнить безпосередню безпеку Фінляндії, оскільки вона буде включена до гарантії за статтею 5 і посилить стримування будь-якого потенційного нападу на країну... Якби Фінляндія подала заявку в односторонньому порядку, а Швеція залишилася б осторонь, стратегічне становище Фінляндії було б досить вразливим... Важко уявити перспективу допомоги Альянсу Фінляндії без використання шведської

території. На цьому тлі, ймовірно, обговорюватиметься питання про можливу прискорену процедуру, згідно з якою зобов'язання за статтею 5 будуть оголошені набравши чинності ще до того, як Фінляндія і Швеція стануть повноправними членами».

Співпраця Фінляндії з НАТО побудована на давній політиці військового неприєднання та на національному політичному консенсусі. На цій основі країна виділяє саме ті галузі співробітництва, які відповідають спільним цілям та інтересам. Фінляндія активно розвивала своє двостороннє співробітництво з організацією у програмі «Партнерство заради миру» до якої країна приєдналася у 1994 р.

Багатостороння співпраця будувалась в рамках Ради Євроатлантичного співробітництва, членом якої Фінляндія стала у 1997 р.

«Партнерство заради миру» – програма військового співробітництва, яка була створена в 1994 р. для взаємозв'язку НАТО з європейськими державами та колишніми радянськими республіками Закавказзя та Центральної Азії, які не були членами організації. Метою програми є підвищення стабільності, зниження загрози миру та зміцнення відносин у сфері безпеки між окремими країнами-партнерами та НАТО, а також серед самих країн-партнерів. Основу програми «Партнерство заради миру» складає рамковий документ, в якому викладаються конкретні положення для кожної країни-партнера. Країна-партнер бере на себе низку політичних зобов'язань зберігати демократичне суспільство дотримуватись принципів міжнародного права виконувати зобов'язання, що випливають із Статуту ООН, Загальної декларації прав людини, Гельсінського заключного акту та міжнародних угод про роззброєння та контроль над озброєннями. Також країни повинні утримуватися від загрози чи застосування сили проти інших держав, не порушувати існуючих кордонів держав та вирішувати суперечки мирним шляхом [16, с.11].

Для активної участі країн-партнерів у проведенні операцій під керівництвом НАТО ці країни регулярно беруть участь у програмі навчань та бойової підготовки альянсу. В рамках цієї підготовки у 1995 р. Фінляндія

вперше взяла участь у військових навчаннях НАТО, що проходили на території Данії. У рамках програми «Партнерство заради миру» Фінляндія підтримує військові реформи країн-партнерів, зокрема проєкт щодо підтримки стабільності в центральній Азії, на Південному Кавказі та на Західних Балканах. В даний час даний проєкт включає операції з розмінування та знешкодження боєприпасів, що не розірвалися, знищення стрілецької зброї і надлишок боєприпасів, а також допомогу країнам у проведенні воєнної реформи.

У 1977 р. Фінляндія стала членом Ради Євроатлантичного співробітництва, відносини між країною та НАТО перейшли на новий рівень. РЄАП є інститутом альянсу та багатостороннім форумом, створеним для покращення відносин між НАТО і країнами, що не входять до неї, в Європі та Азії, що примикають до європейської периферії [18, с.95].

Для розвитку відносин з країнами-партнерами було створено новий форум, який більшою мірою відповідає всім більш складним вимогам, що висувуються для здійснення програми «Партнерство заради миру». На даний момент до складу РЄАП входить 32 країн-членів НАТО і 18 країн-партнерів.

РЄАП забезпечує загальні політичні рамки для співробітництва між НАТО та країнами-партнерами та для розвитку двосторонніх відносин між Альянсом та окремими країнами-партнерами за лінією програми «Партнерство заради миру». Держави-члени співпрацюють та консультуються щодо цілої низки політичних питань, у тому числі з питань безпеки. План дій РЄАП передбачає консультації та співробітництво з низки політичних питань, включаючи регіональні проблеми, контроль над озброєннями, миротворчість, економічні аспекти оборони, питання науки та довкілля. Після теракту у вересні 2001 р. в США стало приділятися більше уваги заходам боротьби з міжнародним тероризмом [21, с.96].

Фінляндія відкрила свою дипломатичну місію при штаб квартирі НАТО в Брюсселі, що сприяє регулярним контактам та дозволяє проводити консультації щодо найважливіших зовнішньополітичних питань. Для

Фінляндії «Партнерство заради миру» стало ключовим моментом у забезпеченні Європейської безпеки. Слід зазначити, що уряд дотримуючись питання збереження нейтралітету та позаблокової зовнішньої військової політики, тим не менш, бере участь у миротворчих операціях НАТО. У рамках співпраці з програмою «Партнерство заради миру», Фінляндія взяла участь у миротворчих операціях у Боснії, Косово та Афганістані під проводом НАТО. Ці операції дають цінний досвід фінським командирам та військам розвиваючи оборонну політику країни та зміцнюють позиції країни в очах іноземних держав. Слід зазначити, що фінські війська високо цінуються у світі.

З 1998 р. Фінляндія активно запозичує стандарти НАТО для формування своїх сил оборони. У структурі фінських збройних сил знаходиться спеціальний підрозділ, призначений для участі у міжнародних миротворчих операціях. Цей спецпідрозділ називається «Силами швидкого реагування Фінляндії», він може бути задіяний і для оборони. Хоча цей підрозділ використовується як додатковий до основного миротворчого контингенту, багато штатних військовослужбовців-миротворців проходять підготовку в «Силах швидкого реагування Фінляндії» [27, с.94].

Керівництво НАТО неодноразово висловлювалося за розширення Альянсу і двічі заявляло про готовність прийняти Фінляндію у свої ряди в рамках програми розширення блоку на Схід. НАТО високо цінує відносини з Фінляндією. З погляду Альянсу, Фінляндія є активним та ефективним партнером, який вносить великий внесок у міжнародну безпеку.

Фінляндія підтримує розвиток єдиної політики безпеки та оборони Європейського Союзу роблячи акцент на формування гуманітарного потенціалу кризового врегулювання. Єдина політика безпеки та оборони повинна забезпечити союзу можливість розширення його цивільних та військових потужностей у сферах кризового управління та запобігання конфліктам на міжнародному рівні і тим самим зробити внесок у справу

збереження миру та міжнародної безпеки відповідно до положень Статуту ООН.

Основою європейської політики у сфері безпеки є дієве партнерство Європейського Союзу та НАТО. Відповідальність за колективну військову оборону Європи несе НАТО. Таким чином, Європейський Союз і Північноатлантичний альянс мають взаємодоповнюючі завдання. Відповідно до угоди 2002 р. «Берлін плюс» за необхідності Європейському Союзу може бути надано доступ до військових засобів НАТО в час управління кризами. Отже НАТО повністю підтримує ініціативу Європейського Союзу, яка розвивається за погодженням із самим альянсом [30].

Фінляндія не відразу визначилася із ставленням до ідеї розвитку спільної оборони Європейського Союзу та створення «оборонного ядра» союзу. З цього питання велися великі дискусії між представниками опозиційної Національної коаліційної партії Фінляндії, яка підтримувала участь країни в будь-яких європейських структурах, що надають той чи інший вплив на європейську політику та центристами, які вважають, що Фінляндія має брати участь у європейських організаціях вибірково виходячи зі своїх інтересів.

Головною проблемою фінського керівництва щодо Європейського Союзу є реалізація власних інтересів, незважаючи на спроби значної кількості членів ЄС перерозподілити владні повноваження на свою користь. Фінляндія підтримувала посилення ролі Європейської Комісії вважаючи, що вона найкращим чином забезпечить інтереси малих країн-членів.

Головним пріоритетним завданням 2010 р. став розвиток готовності Європейського Союзу до швидкого реагування та створення бойових груп союзу. Бойові групи Європейського Союзу це підрозділи швидкого реагування приблизно 1500 осіб. Всього існує 18 бойових груп, що активно чергуються, так що дві завжди готові до розгортання. Збройні сили знаходяться під безпосереднім контролем Ради Європейського Союзу. Механізм діяльності таких груп розрахований на 15 днів з яких п'ять днів відводиться на ухвалення

політичного рішення та десять на прибуття підрозділу в регіон проведення операції.

Концепцію бойових груп було затверджено влітку 2004 р. на її основі з початку 2007 р. зберігається готовність до двох одночасним операціям. Бойові групи діють насамперед на прохання ООН і можуть виконувати завдання щодо врегулювання кризи у всьому світі.

Фінляндія брала участь у двох бойових групах. В 2007 р. країна взяла участь у німецько-фінсько-голландській бойовій групі, а у 2008 р. в Північній бойовій групі під командуванням Швеції. Крім Швеції та Фінляндії в цій бойовій групі брали участь Естонія Норвегія та Ірландія.

Вважається, що вона створена для залучення тих, хто має статус нейтральних держав Фінляндії та Швеції до військових операцій країн-учасниць НАТО.

Участь у бойових групах служила для Фінляндії інструментом трансформації своїх сил оборони. Цей досвід підвищує рівень військової підготовки країни, як на міжнародному, так і на національному рівні. Більше того, участь у бойових групах дозволяє країні розширити міжнародне співробітництво.

У січні 2011 р. Фінляндія взяла участь у двох бойових групах. Перша група очолювалася Нідерландами, до її складу входили Німеччина, Австрія та Литва. Друга група «Північна» в ній Фінляндія приймає участь вже вдруге її бойовий режим готовності з 1 січня 2011 р.

Північна бойова група Європейського Союзу призначена для виконання бойових завдань на Північному фланзі ЄС та в умовах Заполяр'я. Радіус дії підрозділу визначений за 6000 км від столиці Європейського Союзу Брюсселя. Рішення про застосування бойової групи ухвалюється Радою Європи.

Загалом у Європейського Союзу дванадцять спеціалізованих військових підрозділів різного призначення. Групи мають здатність самостійно виконувати бойове завдання протягом як мінімум чотирьох місяців [36, с.95].

Незважаючи на офіційно проголошений принцип нейтралітету Фінляндія активно залучена до програм ESDP «Оборонна політика Європейських держав», багато з яких проводяться під егідою НАТО. Таким чином, Фінляндія розраховує на потенційну військово-політичну підтримку зі сторони Європи у разі можливих військових конфліктів загрозливих її безпеці.

Зберігаючи політику військового неприєднання Фінляндія співпрацювала з НАТО чия активність у регіоні з початку 90-х років XX ст. почала різко зростати. Трансатлантична співпраця і кооперація з країнами Північної Європи стали ще міцнішими в сучасних умовах вони визначають долю регіону та його безпеку [49, с.622].

Фінляндія вважала, що НАТО має важливе значення для трансатлантичної військової безпеки та військово-технічного співробітництва. Також слід зазначити, що питання щодо можливого членства Фінляндії в НАТО мало розглядатися в історичному контексті спільної зовнішньої політики та політики безпеки розвитку Європейського Союзу.

У 2013 р. символічно значуще слово «неприєднання» було виключено із державної програми Фінляндія. Згідно з новим визначенням, Фінляндія стала «країною, яка не входить до військового союзу».

Держави-члени НАТО відіграють важливу роль у спільній безпеці ЄС. 7-а частина статті 27 Лісабонського договору свідчить, що держави-члени повинні надавати допомогу одна одній, якщо будь-яка з них піддається нападу на своїй власній території. Європейський Союз із спільною зовнішньою та безпековою політикою обговорив низку завдань паралельно з НАТО.

Для Фінляндії членство в НАТО могло створити нові тісніші двосторонні відносини з державами-членами.

Проблема взаємини Фінляндії з НАТО не така проста як здається на перший погляд. Фінляндія ніколи не вступала в військові блоки і навіть після розпаду СРСР продовжувала дотримуватись обраної зовнішньополітичної нейтральної лінії. Однак всередині країни досить багато політичних сил, які прагнули до вступу Фінляндії до Союзу. Офіційно фінський уряд продовжував

дотримуватися політики неприєднання до будь-яких військових та політичних блоків [50, с.71].

Прихильники НАТО говорили не про загрозу з боку Росії, а про підвищення національного патріотизму. Вступ до альянсу на їх думку ще більше підкреслить незалежність Фінляндії на міжнародній арені та позбавить країну відчуття історичного тиску із боку Москви.

Фінське керівництво вітало невійськове співробітництво з НАТО в загальних правилах захисту навколишнього середовища в діяльності, пов'язаній з обороною, участь у миротворчих операціях, співпраця у невійськовій сфері надзвичайного планування. Слід зазначити і факт широкого впливу на Фінляндію з боку НАТО та США ведеться через фінсько-американське культурне співтовариство, що має відділення у всіх частинах країни: фінське відділення американського інформаційного агентства; обмін студентами та журналістами; навчання фінських технічних фахівців, у тому числі і військових.

Початок повномасштабної війни в Україні швидко змінив існуюче співвідношення прихильників та противників вступу до Альянсу: опитування громадської думки зафіксували різке зростання прихильників такого кроку. Опитування громадської думки у Фінляндії також свідчили про стрімке зростання прихильників вступу до Північноатлантичного альянсу. Якщо наприкінці лютого 2022 р. їхнє число вперше перевалило за 50 %, то в середині березня – «за» було вже 62%, «проти» – 16%, не визначився – 21% жителів країни. При цьому більшість опитаних висловилися за швидке ухвалення рішення з цього питання. Міністр іноземних справ Фінляндії П. Хаавісто вважав, що причиною посилення подібних настроїв є загроза застосування ядерної зброї [55].

Вступ до Альянсу суперечив позиції Фінляндії, згідно з якою дії, що впливають на співвідношення сил у регіоні, повинні відбуватися одночасно зі Швецією. Можна виділити ряд причин прагнення Фінляндії скоротити терміни вступу до НАТО.

Одна з причин пов'язана з незмінно негативною реакцією, що виходить з боку низки впливових держав, зокрема Росії та Китаю, на розширення складу членів Північноатлантичного альянсу.

У травні 2022 р. держави міжнародної спільноти найбільшою мірою були стурбовані перебігом війни в Україні, що спричинило відсутність суттєвих міжнародних протиріч щодо вступу Фінляндії у НАТО. Проте перешкоди до вступу Швеції до Альянсу, ймовірно, викликали у фінляндському уряді побоювання про перспективи деескалації російсько-української війни. Завершення цього конфлікту могло б поставити незавершений процес вступу Фінляндії в НАТО в епіцентр уваги міжнародного співтовариства, що було би пов'язано з ризиком більш істотного погіршення відносин з геополітичними опонентами НАТО, зокрема, з Росією та Китаєм. Приймаючи рішення про окремий від Швеції вступ до Північноатлантичного альянсу, влада Фінляндії уникла надмірних ризиків підвищення напруженості у відносинах із вищезгаданими країнами.

Прискорений вступ до НАТО міг бути вигідним для Фінляндії з погляду економічного розвитку, що є для цієї держави необхідним, оскільки участь країни у санкційному тиску на Росію сприяла різкому зниженню обсягу товарообігу між двома державами. Залишивши російську територію, фінляндські підприємства потребують нових ринків збуту. За оцінками окремих джерел, прискорена інтеграція з НАТО могла б сприяти необхідній для Фінляндії економічній інтеграції з державами, що перебувають у ньому, а членство в Альянсі розцінюється як запорука безпеки країни, що здатна покращити її інвестиційний клімат. Більше того, компанії-представники індустрії електронного обладнання отримали б від прискореної оборонної інтеграції з НАТО ряд переваг, необхідних для компенсації втрат, пов'язаних із відмовою від співпраці з Росією [55].

Ще одна причина відмови Фінляндії від дотримання принципу «особливих відносин» зі Швецією щодо вступу у Північноатлантичний альянс має соціальний характер. Протягом десятиліть Фінляндія активно

розвивалася, досягаючи значних успіхів та залишаючись нейтральною державою на міжнародній арені.

Згідно з даними опитувань про необхідність вступу країни до НАТО, що проводились фінляндськими ЗМІ протягом декількох років, підтримка населенням цієї ініціативи залишалася стабільно низькою (наприклад у 2017 рік – 22 % «за»). Її незначне зростання спостерігалось лише у період розвитку збройних конфліктів у Європі. На момент вступу до НАТО, однак, це рішення отримало підтримку більшої частини населення через побоювання, пов'язані з російсько-українською війною (табл. 2.1).

Перехід війни на менш активну фазу та потенційне завершення могли викликати зниження зацікавленості громадян Фінляндії у тіснішому співробітництві з НАТО. Про таку перспективу говорить досить низький рівень довіри фінляндського населення до Альянсу у минулому. Зменшуючи терміни вступу до НАТО, країна змогла провести цю ініціативу на хвилі її популярності серед громадян та уникнути потенційних протестів з боку більш консервативно налаштованої частини населення.

Таким чином, зміна громадської думки, що відбулася, носила радикальний характер (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Розподіл відповідей респондентів щодо приєднання до НАТО, %

Час	Повністю згоден	Частково згоден	Важко відповісти	Частково згоден	Повністю не згодний
Весна 2022	36	24	21	9	10
Осінь 2021	11	15	33	18	22
Осінь 2020	10	12	32	19	26
Осінь 2019	10	12	32	20	25
Осінь 2018	10	13	31	17	29
Осінь 2005	8	11	26	17	38

Складено авторкою за матеріалами: [70]

Отже, незважаючи на наявність у відносинах між Фінляндією та Швецією тенденції до спільного та одноразового прийняття зовнішньополітичних рішень, Гельсінкі здатні діяти окремо від свого зовнішньополітичного партнера у тих випадках, коли інтереси країни вимагають рішучих та негайних заходів. Вплив ухваленого фінляндською владою рішення на відносини між двома північноєвропейськими країнами можна буде оцінити, спостерігаючи за подальшим розвитком подій.

Приєднання Фінляндії до НАТО змінило формально «нейтральний» військово-політичний статус країни та її становище на міжнародній арені, що у свою чергу, може призвести до трансформації структури політичного та економічного співробітництва Фінляндії з іншими країнами, а також до коригування стратегії національної безпеки [78, с.57].

Отже, вступ Фінляндії до НАТО не зустрів жорсткої протидії всередині країни. Проте законопроект про приєднання Фінляндії до Північноатлантичного альянсу, винесений на голосування до парламенту 1 березня 2023 р., не отримав одноголосного схвалення. Згідно з повідомленням фінської радіокомпанії Yle, із 200 парламентаріїв 8 проголосували проти законопроекту. Велика частина депутатів, які ухвалили це рішення, є членами партії «Лівий союз» (Vasemmistoliitto). Важливо, що з 16 членів партії, які на той момент займали місця в парламенті, 10 осіб підтримали законопроект, а ті, що залишилися виступили проти нього. Подібні результати голосування, ймовірно, пов'язані з неоднорідним складом «Лівого союзу», який спочатку був утворений з кількох партій і об'єднує у своїх лавах представників різних ідейних течій. 4 квітня 2023 р. Фінляндія стала 31-м членом НАТО. Після початку війни в Україні уряд Фінляндії ініціював подання заявки на членство в альянсі без проведення референдуму. В одних джерелах відмова від цієї процедури пояснювалася обмеженнями, що діють у країні, у зв'язку з пандемією COVID-19; в інших – наводилися слова колишнього президента Саулі Нініністе, що думка народу після 24 лютого 2022 р. кардинально змінилася і вона нібито наперед відома.

РОЗДІЛ 3. ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ НЕЙТРАЛІТЕТУ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ФІНЛЯНДІЇ У КОНТЕКСТІ КУРСУ НА ЄВРО-АТЛАНТИЧНУ ІНТЕГРАЦІЮ

3.1. Євро-атлантична інтеграція та проблема нейтралітету країн Європи

У роки холодної війни, як відомо, Європа була поділена на три групи держав: країни соціалістичного блоку, що входили до ОВД; країни-члени НАТО і держави, що не приєдналися, які дотримувалися політики нейтралітету (Швейцарія, Австрія, Швеція, Фінляндія, Республіка Кіпр, Ірландія, Мальта). Нейтральний статус часто не означав їх «рівновіддаленості» від СРСР та США. Наприклад, якщо Швеція більшою мірою була націлена на співпрацю з країнами Заходу, то Фінляндія досить тісно взаємодіяла з СРСР, головним чином у сфері економіки.

У США та Європі протягом кількох десятиріч років говорили навіть про так званий «фінський синдром», звинувачуючи Гельсінкі у надмірному зближенні з Радянським Союзом. СРСР, у свою чергу, був зацікавлений у позитивних взаєминах із цією країною, щоб продемонструвати можливість мирного співіснування, а також ефективного економічного співробітництва соціалістичних та капіталістичних держав [71, с.17].

Інші нейтральні країни, хоч і не були пофарбовані в рожевий колір на політичній карті, проте утримувалися від приєднання до НАТО і навіть до Європейських спільнот, а Швейцарія до 2002 р. не входила і до ООН.

У закордонних експертних колах не без підстав утвердилася думка про те, що з допомогою таких колишніх соцкраїн, а також деякі держави-нейтралі намагалися, з одного боку, прискорити процес вступу до Європейський Союз та (або) НАТО, а з іншого – підвищити якість своєї зовнішньої безпеки у «перехідний» - тобто, що передуює членству в європейських та євроатлантичних структурах – період [59].

Рух до цієї подвійної мети пояснювався досить просто: передбачуваність європейського «середовища безпеки» після завершення холодної війни різко знизилася, а опора на власні сили у вирішенні багатьох зовнішніх проблем не могла розглядатися невеликими державами як дієва альтернатива багатосторонній співпраці із сусідами.

Після 1991 р. політичний клімат у світі зазнав суттєвих змін, закінчилося протистояння спрямованих один на одного військових блоків, і деякі дослідники почали говорити про те, що необхідність у дотриманні нейтралітету часів «холодної війни» вже більше не актуальна. Сама ідея неприєднання на умовах зникнення одного із центрів сили біполярного світу було поставлено під сумнів [74, с.59].

Водночас слід зазначити, що протягом 90-х років. XX ст. оборонне співробітництво в Європі не мало всеосяжного характеру і концентрувалося лише на окремих напрямках, де міжкраїнний консенсус був можливий. Діяльність субрегіональних груп сама по собі не могла змінити панівну на той момент у Європі точку зору, згідно якою таким відводилася, значною мірою, маргінальна роль «європейської безпеки» [59]. У середовищі європейських політиків та експертів було прийнято вважати, що динаміка субрегіоналізму почне поступово слабшати з розвитком «великої» інтеграції на рівні Євросоюзу, яка одночасно буде підкріплена та відповідним «інтеграційним ефектом» від діяльності НАТО.

Насправді, межі інтеграції позначилися досить швидко: загальмовані на початку першого десятиліття XXI ст. процеси розширення ЄС та НАТО суттєво актуалізували значущість субрегіональних об'єднань. Саме вони поклали на себе роль сполучної ланки між країнами, які стали членами ЄС, і тими, хто залишився за її межами, при цьому зберігаючи та розвиваючи тісне співробітництво зі своїми вже «європеїзованими» сусідами. Багато в чому таким шляхом розвивалися Рада Баренцева/Євроарктичного регіону, Арктична рада, які були покликані поглибити діалог Євросоюзу з Росією з питань «м'якої» безпеки.

У сфері «жорсткої» безпеки інтенсифікація співробітництва між країнами, членами НАТО, що зберігають позаблоковий статус, також почала чітко виявлятися саме в діяльності субрегіональних об'єднань. Однак відбувалося це вже або без російської участі, або з обмеженою участю РФ, яка вибудовувала свої військово-політичні пріоритети на альтернативній НАТО основі. Згадані північноєвропейські організації NORDAC, NORDCAPS та NORDSUP (Данія, Фінляндія, Норвегія, Швеція), а також південноєвропейська ініціатива Black Sea FOR (Туреччина, Болгарія, Грузія, Росія та Україна) стали, проте, наочним зразком секторального співробітництва між вхідними і країнами, що не входять до НАТО [63].

Поступове «розм'якшення» суб'єктності ЄС похитнуло і раніше завойований ним імідж найуспішнішої в історії інтеграційного угруповання та знизило потенціал впливу Союзу на неспокійні суміжні простори (Африку, Близький Схід, Закавказзя та Центральну Азію), які вимагали від ЄС не менших зусиль щодо стабілізації, ніж «гарячі точки» 90-х років (Балкани). Якщо в питаннях досягнення єдності з економічних питань Союз, нехай і важко, але знаходив підстави для консенсусу між дуже різними за своїм потенціалом членами, то його можливості для формування єдиної платформи безпеки та оборони виявилися обмеженими. Це було пов'язано щонайменше з двома обставинами:

По-перше, відсутність єдиної військової загрози, яка колись консолідує євро-атлантичне співтовариство, суттєво знизило актуальність традиційних військових спілок, заснованих на чітких взаємних зобов'язаннях у сфері колективної оборони.

По-друге, дисперсія загроз, з якими зіткнулася єдина Європа, а також міжкраїнні відмінності у їх оцінці на рівні індивідуальних членів ЄС та НАТО, сприяли процесу «групування» окремих країн навколо вирішення спільних завдань, що мають локальне значення для пан'європейських організацій як таких, але вкрай важливих для самих країн, що групуються союзу та Північноатлантичному альянсу виявилось не просто централізувати під своєю

егідою подібні процеси, помістивши їх у загальну рамку євроатлантичної інтеграції.

Наразі членами Європейського союзу вже стали Австрія, Швеція та Фінляндія, а Швейцарія увійшла до ООН та оголосила про своє бажання інтегруватися в ЄС, що в роки холодної війни неможливо було прогнозувати навіть у віддаленій перспективі. Деякі аналітики розглядали ці події як пролог для інтеграції перерахованих вище країн в НАТО.

Та ж традиційно нейтральна Швейцарія з 1996 р. бере участь у програмі Північноатлантичного альянсу «Партнерство заради миру» та періодично дозволяє НАТО використовувати свій повітряний простір для проведення навчань та військових операцій. Однак про вступ до організації Північноатлантичного пакту, згідно з запевненнями швейцарських політиків, дуже довго не йшлося. Не прагне НАТО та Ірландія: Дублін не схильний до докорінних змін своєї зовнішньої політики, хоча бере участь в ініціативі «Партнерство заради миру» з 1999 р.

До програми «Партнерства» приєдналися також інші нейтральні країни: Фінляндія і Швеція – 1994 р, Австрія – у 1997 р. Але на відміну від Швейцарії та Ірландії ряд австрійських політиків на початку XXI ст. заговорили вже про можливість відмови від політики нейтралітету та про вступ до Північноатлантичного альянсу. На їхню думку, неприєднання до існуючих військово-політичних структур ризикує залишити Австрію без дипломатичної підтримки Європи [76].

Вважається, що вступ країни до Європейського Союзу у 1995 р. вже свідчить про відмову Відня від колишньої політики, і наступним етапом може стати її приєднання до НАТО.

Проте, мабуть, найактивніші дискусії щодо євроатлантичної інтеграції ведуться зараз у Швеції та Фінляндії. В обох країнах після 1991 р. спостерігається зростання пронатівських настроїв, хоча кількість противників вступу до альянсу до 2022 р. значно перевищувало число прихильників. У Гельсінкі це питання піднімався в період проведення парламентських виборів

2007 р., і не виключено, що якби праві партії тоді здобули перемогу, Фінляндія з великим прагненням йшла б до членства в НАТО.

Слід також зазначити, що найбільше радикальні фінські політики бачили у євроатлантичній інтеграції спосіб повернути втрачений у роки Другої світової війни Карельський перешийок.

Щодо островних держав, що дотримуються нейтралітету, то вони в на даний момент не прагнуть вступу до альянсу. Наприклад, Мальта, яка є членом ЄС, але не входить до НАТО, ще 1965 р. підписала резолюцію про «особливі відносини» з організацією. Потім у 1995 р. вона приєдналася до програми «Партнерство заради миру», проте зараз, незважаючи на інтенсифікацію співпраці, питання про членство не розглядається.

Найбільш неоднозначно Північноатлантичний альянс сприймається зараз політичною елітою Республіки Кіпр. Проблема тут полягає в тому, що частина території цієї країни досі окупована державою, яка входить до НАТО, – Туреччиною. У зв'язку з цим влада острова поки що навіть не висловила бажання приєднатися до програми «Партнерство заради миру». Проте деякі політики в Нікосії, так само як та частина громадськості країни, вважають активізацію співпраці з альянсом бажаною та перспективною [79].

Аналізуючи перспективи вступу до НАТО нейтральних європейських держав, слід зазначити, що часто позиції політичних еліт та громадської думки з цього питання розходяться. Якщо громадська думка у більшості країн, що розглядаються, виступає проти євроатлантичної інтеграції, то політики ряду вищезгаданих держав готові обговорювати вступ до НАТО і бачать більше довгострокових переваг, ніж негативних наслідків. І основною причиною таких змін у настроях є закінчення «холодної війни» та потепління політичного клімату в Європі після 1991 р.

Крім зникнення СРСР із політичної карти світу, посиленню проатлантичних тенденцій сприяє й економічний чинник. Справа в тому, що членство в НАТО для багатьох європейських держав доцільне з погляду економії на військові витрати. Об'єднавши ресурси в форматі НАТО, кожна

країна окремо може витрачати менше коштів на забезпечення своєї безпеки, тим більше що левову частку бюджету альянсу становлять внески Сполучених Штатів. Згідно з аналізом, проведеним аналітиками Bloomberg Intelligence на чолі з Джорджем Фергюсоном, що пов'язано з попередніми заявами Дональда Трампа щодо скорочення безпекової співпраці США з Європою та можливого виходу з НАТО, якщо союзники не збільшать свої військові витрати. Таким чином, країнам необхідно збільшити планування витрат на оборону.

Якщо порівняти військові витрати європейських союзників США з НАТО та нейтральних країн Європи, то це порівняння явно буде не на користь останніх. Нейтральний статус зовсім не означає низький рівень військового бюджету, а найчастіше навпаки. Державам, не що входять до альянсу, доводиться утримувати навіть більш численні озброєні сили у зв'язку з тим, що у разі виникнення загрози вони не зможуть розраховувати на чиюсь допомогу. А оскільки в період економічної кризи виникає вкрай нагальна необхідність в економіці на військових витратах, можна прогнозувати посилення інтересу до альянсу країн, що до нього не входять.

І нарешті, третьою причиною виникнення проатлантичних тенденцій у традиційно нейтральних державах є певні особливості відносин Росії із Альянсом. Справа в тому, що розмови про можливе членство нейтральних країн у НАТО активізувалися після підписання «Основоположного акту про взаємні відносини, співробітництво та безпеку» у 1997 р. між Російською Федерацією та Організацією Північноатлантичного договору. Відповідно до цього документа Росія встановила офіційні відносини з альянсом і перестала так болісно сприймати приєднання Чехії, Польщі та Угорщини до НАТО [69].

Деякі політичні сили у Швеції, Австрії та особливо у Фінляндії витлумачили це рішення як згоду російської сторони на приєднання до НАТО й інших європейських держав.

Справді, якщо трьом східноєвропейським країнам дозволили вступити в організацію, то чому цим привілеєм не можуть скористатися інші держави? Вийшло, що Росія, підписавши «Основний акт», надала сама собі «ведмежу

послугу» і мимоволі посилила пронатівські настрої у Європі. Слід визнати, що ставлення РФ до партнерства третіх держав з НАТО зустрічає у них мало розуміння, враховуючи той факт, що Москва в свій час висловлювала прагнення співробітництва з альянсом, а саме дане питання підіймалось при зустрічі президента РФ з президентом США у 2000 р.

У зв'язку з активізацією співробітництва НАТО з «європейськими нейтралами» для Москви потенційно може виникнути ще одна проблема – суперечності, пов'язані з розділом Арктики. Зараз Росія висуває далекосяжні вимоги щодо арктичного шельфу, і деякі члени альянсу, особливості США, Канада, Норвегія та Данія, вже виявляють стурбованість щодо це питання.

Після приєднання до Альянсу Фінляндії та Швеції відбуватиметься «натоїзація» Арктики, що навряд чи відповідає інтересам Росії. Теоретично при цьому може виникнути ситуація, коли Москва зіткнеться з єдиною та заздалегідь узгодженою позицією розширеного НАТО щодо розподілу природних ресурсів у регіоні. І якщо зараз розробка ресурсів у Арктиці недоцільна з економічної погляду, то в майбутньому, завдяки розвитку нових технологій, це стане більш актуальним. У зв'язку з цим для Російської Федерації було б доцільно вже зараз піднімати проблеми, пов'язані з Арктикою, в рамках Ради НАТО, щоб на ранній стадії впливати на хід їхнього обговорення в альянсі [49, с.621].

Отже, економічні та політичні дивіденди вступу до ЄС для Фінляндії були більш ніж значні. Успішна євроінтеграція дозволила країні вийти із кризи 1990- х рр. і заклала міцний базис для її втягування до політичного табору «колективного Заходу». Але у світлі чергової затяжної економічної кризи в Європі, а також парламентських виборів, що відбулись у квітні 2023 р., очікується відновлення політичних дебатів з цього питання.

Знаходження Норвегії поза Євросоюзом довгий час дозволяло їй дотримуватися балансу в торговельних відносинах з ЄС та Росією. З іншого боку, зі збільшенням впливу політичних структур ЄС Норвегія почала стикатися з необхідністю приєднуватися до тих чи інших рішенням

Європарламенту, на які норвежці не можуть безпосередньо впливати через свій статус. Таке становище підштовхує до дискусії щодо необхідності повноцінної інтеграції до Євросоюзу. Водночас питання про вихід із європейських економічних структур не піднімається, у тому числі у зв'язку з підвищеною конфронтацією у світовій економіці та політиці.

Таким чином, говорячи про військову інтеграцію в рамках НАТО, слід відзначити її протиріччя об'єктивним інтересам безпеки Фінляндії, що випливають із особливостей її геополітичного становища та історичного розвитку. За минулий час фактичне залучення Фінляндії до взаємодії з НАТО досягла якісно високого рівня. Тому рішення нинішнього керівництва країни подати заявку на вступ до НАТО можна розглядати як спробу формалізувати статус-кво, що склався. Незважаючи на проведення недружнього курсу щодо Росії, Фінляндія ще відчуває потребу у співпраці зі своїм східним сусідом у розвитку Арктики, а також у сфері енергетики та туризму. У жовтні 2022 р. уряд опублікував доповідь, що присвячена впливу війни на арктичну політику. Один із його висновків говорить: «У довгостроковій перспективі на користь Фінляндії побудувати конструктивні відносини з Росією».

Враховуючи всі вищевикладені обставини, на даний момент все-таки ще рано говорити про розширення НАТО за рахунок більшості нейтральних європейських країн. Найімовірніший сценарій це поступове поглиблення співпраці між ними та альянсом. Як розвиватимуться події надалі, значною мірою залежить від відносин Росії з Північноатлантичним союзом, від економічних факторів, а також від політичних сил, які перебувають при владі у Швейцарії, Австрії та в інших країнах. У принципі більшість вищезгаданих держав відповідають базовим критеріям НАТО і могли б достатньо швидко вступити до організації. Питання полягає лише в тому, чи виявлять вони достатню політичну волю для ухвалення рішення про приєднання до альянсу або залишаться на позиціях нейтралітету.

3.2. Відмова Фінляндії від нейтралітету та вступ в НАТО: причини, перебіг, наслідки

4 квітня 2023 р. фінський прапор із синім хрестом було піднято у штаб-квартирі НАТО, що означило вступ країни до Альянсу. Офіційний вступ Фінляндії до НАТО став кульмінацією 11-місячного процесу, який розпочався за спровокованою війною Росії проти України в лютому 2022 р.. Переважна більшість фінів підтримали вступ країни до НАТО.

Можна вважати, що Фінляндія вступила на шлях до НАТО на початку 90-х. У 1994 р. вона приєдналася до програми «Партнерство заради миру» і одразу почала брати участь в операціях НАТО з кризового регулювання. З кінця 90-х до початку 2010-х країна зробила низку важливих кроків, які наблизили її до НАТО.

З осені 2021 р., коли Росія почала накопичувати війська біля кордонів України, Москва зловісно супроводжувала це безпрецедентне нарощування потужності вимогами щодо «гарантій безпеки», що захищають від подальшого розширення НАТО. Ці події в період з жовтня по грудень 2021 р. підготували ґрунт для заявки Фінляндії на вступ до НАТО. Дедалі гучніші заклики Росії до сфери впливу були сприйняті як пряма загроза свободі дій Фінляндії. Нові політики виступили за членство у НАТО. Фінські ЗМІ були несподівано переповнені аналітичними матеріалами щодо значення вступу Фінляндії до НАТО. На початку 2022 р. іноземні ЗМІ теж заговорили про потенційну еволюцію зовнішньої політики Фінляндії, що лише посилювало обговорення, що тривало в країні [42].

Незважаючи на те, що фінське політичне керівництво захищало статус-кво і закликало до спокою, дебати не вислизнули від фінської громадськості. Відсоток фінів, які не дотримувалися остаточної точки зору щодо вступу до НАТО, почав зростати за рахунок тих, хто заперечував вступ. Зважаючи на все, в результаті активних дебатів частка населення, готова переглянути свою позицію щодо вступу до НАТО, збільшилася.

Фінляндія створила широку мережу партнерських відносин в оборонній сфері, наголосивши на територіальній обороні, і зберігала потужні військові сили та кошти країни. Водночас Росія стала більш агресивною та непередбачуваною.

З російським повномасштабним нападом на Україну розпочався новий етап в європейській безпеці. Найвище керівництво Фінляндії негайно засудило російську агресію і оголосило, що Фінляндія розпочне пошук нових заходів з метою зміцнення своєї безпеки. Для експертів з безпеки вторгнення стало поворотним моментом у професійному плані. Раптом у громадськості з'явилася ненаситна жага інформації про війну, і атмосфера була пронизана стурбованістю національною безпекою Фінляндії.

Фінляндія повністю зосередилася на війні та на паралельних дискусіях про безпеку. Інтерес з боку фінських та зарубіжних ЗМІ був безпрецедентним.

28 лютого, після чотирьох днів після вторгнення Росії, фінська радіомовна компанія Yle опублікувала результати значного опитування. Вперше в історії Фінляндії 53 відсотки населення підтримували членство в НАТО. Результати були приголомшливі. Ще в грудні 2021 р. 51 відсоток фінів проти вступу до НАТО, і це число відповідало результатам попередніх опитувань, що проводилися з середини 90-х. Такий поворот у громадській думці надав невідкладності процесу формування політики в країні.

Вже в травні 2023 р. на фінській території пройшли перші міжнародні військові навчання Arrow 23, а в березні цього року Стокгольм і Гельсінкі взяли участь у навчаннях НАТО Nordic Response 2024 в рамках маневрів Steadfast Defender 2024. Це найбільші навчання блоку з 1988 р., відпрацьовуються спільні дії у разі застосування статті 5 договору НАТО (про колективну оборону) на східному фланзі [42].

Багато навчань, у тому числі біля кордонів Росії, пройшло з початку 2024 р. на фінській території. Загалом у них взяли участь понад 110 тис. військовослужбовців. Так, у лютневих навчаннях Steadfast Defender було

здіяно 90 тисяч осіб. Серед іншого до їх сценарію входили бойові дії та переправа через повноводну річку.

Маневри під назвою Arrow 24 пройшли з 26 квітня до 14 травня за участю близько 2,6 тис. осіб, включаючи контингенти з Великобританії, Латвії та Естонії. До навчань ППО 14–23 травня приєдналися військовослужбовці з Німеччини. Артилерійські стрілянини з 13 по 25 травня пройшли у взаємодії з військовими із США на полігоні Роваярві, що у Лапландії і неподалік кордону з Росією. Вони переросли в навчання Northern Forest 24 за участю 4,5 тис. фінських військовослужбовців, 2 тис. американців та 400 норвежців. 27–29 травня їх вперше відвідала делегація Військового комітету НАТО, яка переконалася у серйозності намірів Фінляндії стати головним плацдармом для маневрів альянсу.

Наприкінці липня в рамках прискореної інтеграції в НАТО Фінляндія провела навчання сухопутних військ спільно з прикордонною службою. У маневрах South 2/24 було задіяно авіацію, 1,7 тис. військовослужбовців та 300 одиниць техніки.

«Тепер, коли весь Північний регіон став частиною НАТО, Європа зможе взяти на себе велику відповідальність за свою власну безпеку і виступати більш потужним партнером з оборони для США і Канади», – вважає експерт незалежного аналітичного центру GIS (Ліхтенштейн) Єва Бьорлінг. На її думку, Швеція і Фінляндія зміцнюють захист Арктики, де раніше Норвегії та Ісландії доводилося самотужки протистояти Росії.

Експерти Військово-морського інституту США (USNI) зазначають, що географічне положення Фінляндії також розширює можливості НАТО. «Близькість автодороги «Кола» та Кіровської залізниці до кордону з Фінляндією, звідки може бути зроблений удар із суші або з моря по російському Північному флоту, здатний повністю його зруйнувати або суттєво порушити його боєздатність, є серйозним фактором, що стримує можливості просування російських ВМС у Арктиці та Північній Атлантиці», – йдеться у доповіді інституту.

Reuters зазначає, що за потенційного військового конфлікту Росії та НАТО основним завданням російського флоту стане контроль над Баренцевим морем і перешкоджання доставці підкріплень з Північної Америки до Європи через води між Гренландією, Ісландією та Великобританією, і Фінляндія зможе допомогти альянсу у стримуванні таких дій.

У вересні 2024 р. Фінляндія запропонувала НАТО розмістити штаб Північного командування сухопутних військ альянсу (Multi Corps Land Component Command - MCLCC) у місті Міккелі.

Створення штабу MCLCC у Фінляндії є важливим кроком на шляху до ще більшого зміцнення стримування та оборонної позиції НАТО. Фінське командування сухопутних військ у Міккелі було очевидним вибором для розміщення командування НАТО. Об'єднавши ці два місця, утворено найкращу можливу синергію між координацією національної оборони та координацією оборонних можливостей НАТО [39].

Пункт у Міккелі безпосередньо підпорядковуватиметься штабу альянсу в Норфолку (штат Вірджинія, США). Там знаходиться Атлантичне командування НАТО із зоною охоплення від східного узбережжя США до Гренландії, Ісландії та Великобританії, а також Арктики. Нова штабна структура у Фінляндії налічуватиме до 100 офіцерів країн НАТО і керуватиме сухопутними операціями альянсу в країнах Північної Європи.

У Гельсінкі стверджують, що присутність бронетанкової бригади НАТО створить сильний превентивний стримуючий фактор. Забезпечувати її американською зброєю передбачається через порт Кемі на узбережжі Ботнічної затоки. В оборонній угоді зі США, нещодавно схваленою парламентом Фінляндії, зазначено, що Збройні сили США можуть використовувати цей порт у числі 15 військових об'єктів, де їм дозволено складувати техніку та боєприпаси.

Об'єкт у Міккелі як структура підвищеної готовності працюватиме цілодобово. Для місця його дислокації це фінське місто обрано з низки причин. У Міккелі вже є штабні структури фінської армії та функціонує аеропорт. До

того ж місто, як стверджують ЗМІ, має «сильні військові традиції», вказуючи при цьому на те, що чинний міністр оборони Фінляндії Антті Хяккянен народився на його околицях.

У серпні міністр заявив, що Гельсінкі веде переговори з кількома країнами НАТО щодо розміщення їхніх військ на фінській території. Він наголосив на важливості наявності у Фінляндії «об'єктів і структур для розміщення цих сил протягом тривалого часу».

Отже, крім бронетанкової бригади Фінляндія готова прийняти інші війська з країн НАТО. Йдеться про ситуації, коли реальної військової загрози немає, але є напруженість, яка потрапляє під п'яту статтю договору НАТО. А ця стаття Статуту НАТО, має на увазі колективний захист у разі нападу на одну із 32 країн – членів альянсу.

Надію на те, що до країни прибуде якнайбільше шведських солдатів, висловив президент Фінляндії Александер Стубб. Стокгольм планує розмістити своїх військових у фінській Лапландії. Питання, до речі, було поставлено президенту під час відвідування ним Аландських островів 13 серпня 2024 р.

Все частіше в Гельсінкі міркують про те, чи не час на демілітаризованих Аландських островах, за прикладом шведів, відновити військову присутність. Розташований у Балтійському морі шведський острів Готланд був демілітаризований у 2005 р., але після кримських подій 2014 р. Стокгольм заявив про можливість розміщення там військової бази та у 2018-му направив туди армійські підрозділи. На думку, наприклад, экс-глави спецслужб Фінляндії Пеккі Товері, мілітаризація Аландських островів «полегшить реагування у разі потреби» [30].

Водночас уряд Фінляндії не вважає зіткнення з Росією неминучим. В опублікованій у червні «Доповіді про зовнішню політику та безпекову політику» зазначається, що в Гельсінкі не бачать безпосередньої військової загрози для країни, хоч і закликають бути готовими до «ескалаційних ситуацій». У документі також наголошується, що хоча відносини з Росією

заморожені до припинення бойових дій в Україні, з Москвою підтримуватимуться дипломатичні відносини і мінімально необхідна співпраця.

На підтвердження такої позиції в Гельсінкі повідомили про готовність працювати з Москвою в Арктичній раді, куди, крім РФ і Фінляндії, входять Данія, Ісландія, Канада, Норвегія, США та Швеція. За словами посла у справах Арктики та Антарктики МЗС Фінляндії Петтері Вуорімякі, відновлення роботи Арктичної ради у форматі робочих груп за участю представників Росії є «позитивним моментом».

Мілітаризація Фінляндії, з якою Росія має 1340-кілометровий кордон негативно вплинула на політичну ситуацію в РФ. Вона попередила Гельсінкі, що не залишить без відповіді нарощування військової присутності НАТО біля своїх кордонів і вживе «необхідних заходів, у тому числі військово-технічного характеру, для протидії агресивним рішенням Фінляндії, а також її союзників з НАТО».

У довгостроковій перспективі членство Фінляндії в НАТО може здатися логічним завершальним кроком довгого шляху цієї країни до західних військово-політичних структур. Певною мірою це правильно. Однак при найближчому розгляді рішення про вступ до НАТО було різкою та несподіваною реакцією на російську війну агресії. Іншими словами, вступ Фінляндії до трансатлантичного союзу став невизначеним результатом дії особливих чинників фінського політичного ландшафту та умов міжнародної безпеки. Якби громадська думка не змінилася або Росія успішніше діяла б на полі бою, Фінляндія могла б вважати приєднання до НАТО надто невизначеним і ризикованим [30].

Варто зазначити, що вступ до НАТО має багато сильних сторін та надає перспективи в безпековій ситуації Фінляндії. Більше того, ні в який інший момент в історії Фінляндії не можна було ухвалити це рішення таким чином, щоб об'єднати фінський народ. Саме це і сталося навесні 2022 р. І ця національна єдність стала твердою основою для нової ролі Фінляндії в НАТО.

Варто зазначити, що сьогодні НАТО та всі її члени перебувають у напрямку стримування російської ядерної ескалації проти України. Адже наслідки застосування ядерної зброї негативно вплинуть на весь світ, включаючи в перш чергу найближчі країни, в тому числі і Фінляндію.

Підсумовуючи, треба сказати, що стримування російської ядерної ескалації буде, як і раніше, важливим після закінчення війни в Україні з чотирьох основних причин:

- російське керівництво продемонструвало свою схильність іти на ризик та допускати при цьому прорахунки.
- на досвіді своїх дій в Україні ці лідери могли повірити в те, що НАТО є вразливим у разі ядерного примусу.
- через низьку результативність російських звичайних сил в Україні Росія, ймовірно, більшою мірою буде залежати від ядерної зброї.
- Росія може мати можливість напасти на НАТО, якщо США виявляться втягнутими у великий конфлікт з іншою ядерною державою.

Таким чином, стримування застосування Росією ядерних засобів проти НАТО залишатиметься невідкладним завданням навіть після закінчення війни в Україні.

3.3. Особливості військово-політичної співпраці Фінляндії та України на сучасному етапі

24 лютого 2022 р. голова Європейської ради Шарль Мішель спільно з головою Європейської комісії (ЄК) Урсулою фон дер Ляйєн виступили із заявою про засудження дій РФ на території України. У той же день було проведено позачергове засідання Європейської ради з метою обговорення кризи, що склалася, і вироблення пакету санкцій проти РФ.

Результатом став висновок членів Європейської ради, в якому вони підтримали територіальну цілісність України, заявили про неприпустимість використання військової сили на вирішення конфліктів.

Країни – члени ЄС висловили готовність продовжити надавати Україні політичну, фінансову, матеріальну та гуманітарну допомогу після припинення воєнних дій. Європейські політики також приділили велику увагу питанням потенційного прийняття в ЄС країн – учасниць програми «Східне партнерство», які раніше підписали Угоду про асоціацію з ЄС.

Члени Європейської ради звернулися до ЄК із запитом про підготовку плану RePowerEU щодо розробки нової енергетичної стратегії ЄС до кінця травня 2022 р. Єврокомісії також було доручено кінцю березня 2022 р. розробити план постачання енергоресурсів за доступними цінами країни – члени ЄС для наступного зимового сезону. До порядку денного саміту Європейської ради 22–24 березня 2022 р. було включено питання щодо заходів проти негативних ефектів зростання цін на енергоресурси для громадян та підприємств ЄС.

Водночас серед країн – членів ЄС відсутній консенсус щодо обмеження постачання енергоресурсів з Росії, і в цьому питанні консолідованої відповіді ЄС у короткостроковій перспективі не буде. У європейському політичному полі висловлюються думки, співзвучні заяві колишнього прем'єр-міністра Фінляндії Санни Марін, що ЄС фінансує військові дії РФ, закупаючи російські енергоресурси.

Україна і Фінляндія підтверджують своє непохитне засудження агресивної війни Росії проти України та її тимчасової окупації української території. Європейська безпека стикається з найбільшою загрозою за останні десятиліття. Фінляндія твердо має намір підтримувати незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України в межах її міжнародно визнаних кордонів 1991 р., включно з її територіальними водами [30].

На виконання Спільної декларації про підтримку України (декларація «Групи семи»), ухваленої «Групою семи» та Європейським Союзом (ЄС) на саміті НАТО у Вільнюсі 12 липня 2023 р., та спільної заяви країн Північної Європи того ж дня Фінляндія зобов'язується забезпечити довгострокову

підтримку потреб України, зокрема у сфері безпеки та оборони, а також посилення стійкості України.

Зобов'язання Фінляндії щодо забезпечення безпеки в Україні доповнюють внесок інших держав-членів G7, включно з ЄС і країнами Північної Європи. Ці зобов'язання щодо забезпечення безпеки України були узгоджені союзниками і партнерами.

Зобов'язання Фінляндії у сфері безпеки, викладені в цій угоді, включають повну підтримку невід'ємного права України на самооборону проти повномасштабної агресивної війни з боку Росії і стримування майбутньої агресії з боку Росії. Серйозніші зобов'язання у сфері безпеки ухвалюються під час діалогу між сторонами і в координації з союзниками і партнерами [30].

Фінляндія продовжить надавати підтримку Україні протягом десятирічного терміну дії Угоди.

Проаналізуємо внесок Фінляндії в порівнянні з іншими країнами в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Фінансова допомога та її розподіл в бюджеті України у 2023 р.

Країна	Допомога від країни, % ВВП	Загальна сума, млрд дол.
Естонія	1,26	0,54
Латвія	1,09	0,51
Литва	0,95	0,76
Польща	0,68	6,21
Словаччина	0,63	1,06
Данія	0,51	3,01
Нідерланди	0,44	7,24
Фінляндія	0,44	1,97
Болгарія	0,31	0,48
Чехія	0,36	1,57

Складено авторкою за матеріалами: [44]

Таким чином, великий внесок у допомогу України окрім Фінляндії надали Польща – 6,21 млрд дол., Нідерланди – 7,24 млрд дол., Данія – 3,01 млрд дол. Фінляндія займає четверте місце серед країн Європи, та у 2023 р. надала Україні допомоги на суму 1,97 млрд дол.

Фінляндія продовжить надавати військову, політичну, фінансову, гуманітарну та цивільну допомогу Україні на довгостроковій основі доти, доки це буде необхідно, у тому самому співвідношенні сил, що й від початку повномасштабної агресії. Українська сторона зобов'язується провести адміністративні реформи, включно з реформами прозорості, підзвітності та боротьби з корупцією.

Майбутнє України та її народу пов'язане з євроатлантичною родиною. Безпека України є частиною європейської безпеки, і Україна має право обирати свої власні заходи безпеки. Учасники підтверджують свою прихильність і підтримку реформ, спрямованих на реалізацію європейських і євроатлантичних устремлінь України, включно з членством як у Європейському союзі, так і в Організації Північноатлантичного договору.

Майбутнє членство України в НАТО ефективно сприятиме європейському миру та безпеці. Учасники підтверджують, що Україна є невід'ємною частиною євроатлантичної та глобальної безпеки.

Законне місце України – в НАТО. Фінляндія зобов'язується підтримувати зусилля України з проведення реформ, спрямованих на майбутнє членство в НАТО, сприяючи практичній та політичній співпраці через Раду НАТО-Україна, Адаптовану щорічну державну програму та Комплексний пакет підтримки НАТО [40].

Фінляндія працюватиме зі своїми союзниками над подальшим поглибленням відносин між НАТО та Україною. Фінляндія разом зі своїми союзниками підтримуватиме відновлення сектору безпеки та оборони України та надаватиме довгострокову підтримку стримуванню та обороні України, включно з оперативною сумісністю.

Варто зазначити, що Державний бюджет України отримав від партнерів 38,4 млрд дол. Найбільше виділив Євросоюз – 17,9 млрд дол. США у 2023 р. надали 10,9 млрд дол. Варто зазначити, що йдеться не про загальну допомогу, а лише про суми, виділені на бюджетну підтримку України – заробітну плату, пенсії тощо. Детальніше наведемо показники у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Фінансування загального фонду державного бюджету України від міжнародних партнерів з 24 лютого 2022 р. по кінець 2023 р., млн дол.

	2022	2023
ЄС	7961	17883
США	11980	10900
МВФ	2693	4475
Канада	1889	1757
Японія	571	1496
Велика Британія	1040	998
Німеччина	1584	105
Франція	437	-
Італія	330	-
Іспанія	-	96
Фінляндія	-	36
Литва	22	-
Латвія	16	-
Естонія	-	0,1

Складено авторкою за матеріалами: [44]

Допомога країн світу і зокрема Європи підтверджує, що Україна є членом «європейської сім'ї» і що її майбутнє – в Європейському союзі. Учасники вітають рішення Європейської ради в грудні 2023 р. розпочати переговори про вступ України до ЄС.

Фінляндія високо оцінює успішний процес реформ в Україні та високо цінує зусилля України з проведення необхідних реформ у надзвичайно складних умовах.

Фінляндія продовжить свої дипломатичні зусилля, щоб забезпечити реалізацію мирної формули України. Україна прагне справедливого і міцного миру, заснованого на повазі до міжнародного права та суверенітету, незалежності й територіальної цілісності України.

На національному рівні Фінляндія вирішила збільшити виробництво важких боєприпасів. Фінляндія також допомагатиме Україні розвивати і нарощувати власний потенціал виробництва боєприпасів шляхом обміну інформацією, експертної допомоги та подолання короткострокових перешкод у ланцюжку поставок боєприпасів. Конкретні проєкти з надання допомоги Україні, як-от будівництво нових підприємств з виробництва боєприпасів і накопичення стратегічних запасів, можуть бути ініційовані в рамках відповідних угод. Для забезпечення стійкості допомоги Україні Фінляндія співпрацюватиме з Україною у визначенні джерел фінансування будівництва підприємств з виробництва боєприпасів в Україні [44].

Оборонні витрати Фінляндії з 2015 по 2025 рік демонструють постійне зростання, особливо в останні роки. Детальніше розглянемо витрати на обороту на рис.3.1.

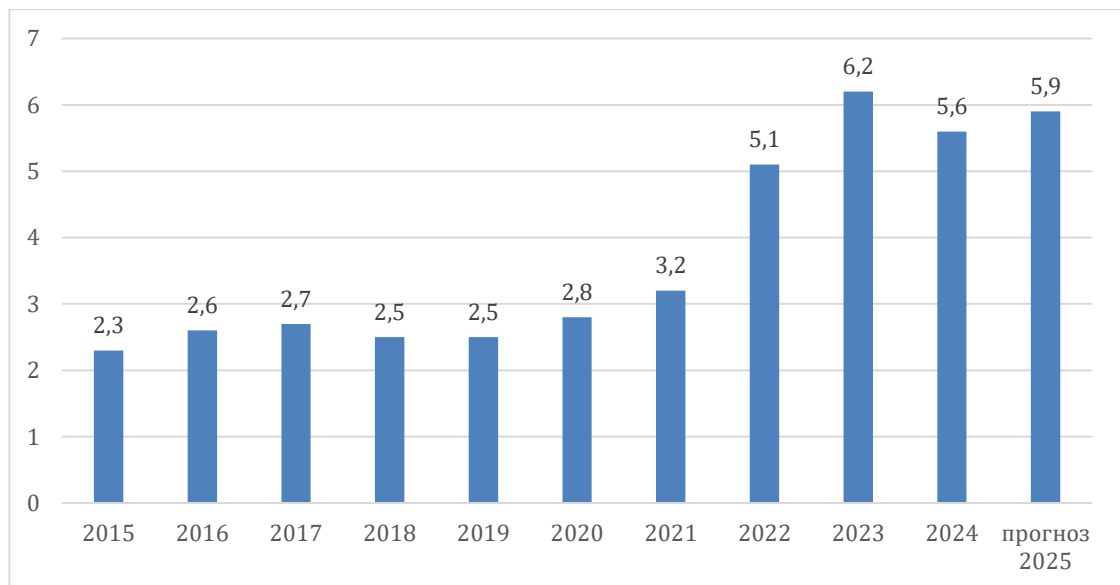

Рис.3.1. Оборонні витрати Фінляндії з 2015 по 2025 рік, млрд євро

Складено авторкою за матеріалами: [79]

Фінляндія працюватиме з Україною над визначенням можливостей для тіснішого партнерства та співробітництва в оборонній промисловості, включно з визначенням найефективніших сфер для інвестицій, активізацією зусиль зі скорочення наявних перешкод для співробітництва та вивченням можливостей для спільного виробництва.

У 2024 р. вже третій рік повномасштабної військової агресії Фінляндія підтримує Україну разом з міжнародними партнерами. Вартість відшкодування всіх пакетів оборонної допомоги, наданих Фінляндією Україні, зараз становить 2,3 млрд євро.

Уряд країни засуджує військову агресію проти України та повністю підтримує всі заходи обмежувального характеру проти країни-агресора – росії, які запроваджує Євросоюз. На січень 2024 р. у Фінляндії заблокували російських активів близько 180 млн євро – нерухомість, акції, машини, яхти, літаки.

Фінляндія підтримала українську формулу миру, вперше представлену Президентом В. Зеленським на саміті лідерів G20 15 листопада 2022 р. Країна у координації з державами-партнерами готова приєднатися до реалізації пункту української формули світу щодо протистояння екоциду та захисту природи.

Щоб полегшити людські страждання та допомогти Україні у розпал війни, цього року Фінляндія вже виділила 29 млн євро на гуманітарну допомогу. Допомога у розмірі 5 млн євро буде доставлена через Український гуманітарний фонд Управління ООН із координації гуманітарних питань. 5,4 млн євро – через Міжнародну продовольчу програму та Червоний Хрест. Частина гуманітарної допомоги надійде через фінські громадські організації. 14 млн євро піде на додаткову підтримку проекту Світового банку «Державні витрати на зміцнення адміністративного потенціалу» – на виплату зарплат вчителям.

Фінляндія передала Україні генератори та засоби індивідуального захисту. Загалом після 24 лютого Фінляндія вже відправила в Україну 31

вантажівку з обладнанням для цивільного захисту, а також 6 пожежних машин та 13 машин швидкої допомоги. Загальна вартість цієї допомоги становить понад 3 млн євро.

Крім того, 37 млн євро було зарезервовано на 2023 рік для підтримки України через співпрацю з метою розвитку. Національне агентство освіти Фінляндії, Міністерство освіти та культури та Міністерство закордонних справ планують надання додаткової допомоги сектору освіти на період 2024-2027 років.

У 2024 р. Уряд Фінляндії погодив передачу нових пакетів військової допомоги Україні вартістю 400 млн євро та 109 млн євро. До них увійшло, серед іншого, зенітне озброєння та боєприпаси.

У рамках «танкової коаліції» Фінляндія надала Україні машини розмінування Leopard 2R, а також навчить їх використовувати та обслуговувати. Загалом Україна отримала шість машин цього типу. Також у рамках військової допомоги країна передала важкі озброєння, а саме зенітні установки ЗУ-23-2, 120 мм міномети, боєприпаси, а також бронетранспортери ХА-180. У березні 2023 р. Уряд Фінляндії надав Естонії дозвіл на реекспорт в Україну причіпних гаубиць Д-30.

Також колишній президент Фінляндії Саулі Ніїностіо розпорядився продовжити участь Збройних сил своєї держави у військових навчаннях для ЗСУ у Великій Британії.

Україна та Фінляндія співпрацюватимуть у сфері розвитку моніторингу довкілля та екологічного будівництва. Про це в рамках візиту делегації Прем'єр-міністра Фінляндії Санни Марін до України у березні 2023 р. домовилися Міністр захисту довкілля та природних ресурсів України Руслан Стрілець та Міністр довкілля та зміни клімату Фінляндії Марія Огісало. У ході зустрічі обговорили ініціативу передачі фінських технологій створення житла, які можуть не лише значно здешевити будівництво таких об'єктів як школи, дитячі садки та дитячі будинки сімейного типу, а й зробити їх екологічнішими.

Україна та Фінляндія вже працюють над запуском пілотного проєкту з будівництва таких технологій [55].

Фінляндія підтримує процес розмінування на українській території, включно з гуманітарним розмінуванням, і сприяє нарощуванню потенціалу українських суб'єктів у цій галузі. Потреби України в розмінуванні збережуться в найближчі десятиліття. Досі Фінляндія підтримувала діяльність з розмінування в Україні на загальну суму 7,25 млн євро, починаючи з 2022 р. Ця підтримка включає в себе навчання цивільного персоналу, операції з розмінування, нарощування потенціалу української Державної служби з надзвичайних ситуацій (ДСНС) і допомогу в реабілітації постраждалих від вибухів мін.

Таким чином, Фінляндія продовжить надавати тимчасовий захист людям, які залишили Україну внаслідок російської агресії, і підтримувати їхній добробут відповідно до стандартів ЄС. Станом в вересень 2024 р. понад 64 000 осіб з України звернулися за тимчасовим захистом у Фінляндії з лютого 2022 р. Фінляндія розробляє національний план з відновлення України; перша частина плану, яка була опублікована в грудні 2023 р., присвячена тому, як фінські компанії можуть брати участь у допомозі з відновлення. Друга частина плану буде присвячена тому, як центральний уряд і зацікавлені сторони можуть зробити свій внесок у відновлення, насамперед за допомогою співпраці та гуманітарної допомоги [55]. Україна є найбільшим партнером Фінляндії в галузі розвитку, бюджет якої на період 2024-2028 років становить 290 мільйонів євро на співробітництво в галузі розвитку та гуманітарну допомогу. Сторони мають намір зміцнювати співпрацю в низці галузей. Уряд Фінляндії ухвалив рішення підтримати відновлення України різними способами. Зміцнення інституційного потенціалу для підтримки верховенства закону та боротьби з корупцією розглядатиметься в усіх формах.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізувавши джерельну та наукову базу роботи можна стверджувати, що питання нейтралітету було досліджено значною кількістю як вітчизняних так і зарубіжних науковців. У загальному відзначили, що нейтралітет – це міжнародно-правовий інструмент, який включає в себе комплекс заходів, спрямованих на захист держав від економічних, географічних і політичних наслідків війни та агресії експансіоністських держав.
2. Розкривши принцип нейтралітету у сучасній політиці слід відзначити, що сучасний інститут постійного нейтралітету держави виник у ХІХ ст. і визначив міжнародно-правовий статус Швейцарії, потім – Бельгії та Люксембургу. У другій половині ХХ ст. внаслідок тодішньої геополітичної ситуації його набули Австрія та Лаос. Після закінчення холодної війни питання постійного нейтралітету держави іноді обговорюються політиками та юристами-міжнародниками, які виробляють нові концепції зовнішньої політики окремих країн.
3. Описавши соціально-економічний та політичний профіль країни слід зазначити, що Фінляндія – демократична унітарна правова держава з республіканською формою правління. Вищий законодавчий орган – едускунте – однопалатний парламент, що складається з 200 депутатів, що обираються населенням на 4 роки за системою пропорційного представництва. Партійно-політична система близька скандинавської моделі, хоча тут не характерна для сусідів міжпартійна співпраця між правими і лівими. ВВП Фінляндії у стадії зростання, у 2023 р. він склав 320 млрд дол. Політичне управління країною перебуває у руках президента. Йому підпорядковуються 20 областей, що складаються з 72 районів та 342 громад.
4. Проаналізувавши становлення, конституційні та міжнародно-правові засади нейтралітету Фінляндії можна відзначити, що у міжнародній політичній риторичі статус Фінляндії як нейтральної держави почав відображатися лише

з 1955 р., після вступу країни до ООН та Північної ради, а також у зв'язку з відмовою СРСР у 1955 р. від своїх прав на орендовану за Паризьким мирним договором військову базу в Порккала-Удд. У 1995 р. Фінляндія вступила до Європейського Союзу, що послужило формулюванню нової інтерпретації політики нейтралітету. У рамках ЄС політика нейтралітету Фінляндії набула статусу «позаблоковості». Нове формулювання, прийняте відповідно до потреб безпеки країни, не завадило брати участь у розробці Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО). Відповідно до нового підходу, інструменти політики безпеки та оборони Фінляндії також були адаптовані. Серед них існує той факт, що Фінляндія хотіла зберегти стійке становище у процесі прийняття рішень ЄС. Прагматична політика безпеки Фінляндії також передбачає, що відносини між ЄС та НАТО мають бути взяті до уваги. Фінляндія завжди наполягала на необхідності зміцнення військового потенціалу ЄС, який також відіграє дуже важливу роль у трансатлантичній структурі безпеки.

5. Визначивши особливості впровадження зовнішньо-політичного нейтралітету країни можна стверджувати, що нейтральний статус Фінляндії, не був закріплений ні на національному, ні на міжнародному рівні. Крім того, вона не була визнана жодною державою чи міжнародною організацією. Тобто нейтралітет Фінляндії базувався виключно на самопроголошеному наданому статусі. Загалом Фінляндія прагне сприяти розвитку світу, в якому проблеми вирішуються спільно і можливі конфлікти залагоджуються мирним шляхом. З іншого боку, держава такого розміру як Фінляндія не може діяти інакше: маленька країна не витримає у світі, в якому, ведучи безжальну боротьбу за владу, сильніші диктують свої умови слабшим.

6. Дослідивши еволюцію відносин Фінляндії та НАТО можна зазначити, що співпраця Фінляндії з НАТО побудована на давній політиці військового неприєднання та на національному політичному консенсусі. На цій основі країна виділяє саме ті галузі співробітництва, які відповідають спільним цілям

та інтересам. Фінляндія активно розвивала своє двостороннє співробітництво з організацією у програмі «Партнерство заради миру» до якої країна приєдналася у 1994 р. Багатостороння співпраця будувалась в рамках Ради Євроатлантичного співробітництва, членом якого Фінляндія стала у 1997 р.

Фінляндія відкрила свою дипломатичну місію при штабі квартирі НАТО в Брюсселі, що сприяє регулярним контактам та дозволяє проводити консультації щодо найважливіших зовнішньополітичних питань. Для Фінляндії «Партнерство заради миру» стало ключовим моментом у забезпеченні Європейської безпеки.

7. Проаналізувавши процес євро-атлантичної інтеграції країн Європи можна відзначити, що часто позиції політичних еліт та громадської думки з цього питання розходяться. Якщо громадська думка у більшості країн, що розглядаються, виступає проти євроатлантичної інтеграції, то політики ряду вищезгаданих держав готові обговорювати вступ до НАТО і не бачать у цьому нічого поганого. І основною причиною таких змін у настроях є закінчення «холодної війни» та потепління політичного клімату в Європі після 1991 р. Якщо порівняти військові витрати європейських союзників США з НАТО та нейтральних країн Європи, то це порівняння явно буде не на користь останніх. Нейтральний статус зовсім не означає низький рівень військового бюджету, і найчастіше справи навпаки. Державам, що не входять до альянсу, доводиться утримувати навіть більш численні озброєні сили у зв'язку з тим, що у разі виникнення загрози вони не зможуть розраховувати на чийсь допомогу. А оскільки в період економічної кризи виникає вкрай нагальна необхідність в економіці на військових витратах, можна прогнозувати посилення інтересу до альянсу країн, що до нього не входять.

8. Оцінивши причини, перебіг та наслідки відмови Фінляндії від нейтралітету та вступ країни в НАТО слід відмітити, що 4 квітня 2023 р. Фінляндія стала 31-ю державою, яка вступила до західного оборонного альянсу. Офіційний вступ Фінляндії до НАТО став кульмінацією 11-місячного процесу, який

розпочався за спровокованою війною Росії проти України в лютому 2022 р. Переважна більшість фінів підтримали вступ країни до НАТО. Вже в травні 2023 р. на фінській території пройшли перші міжнародні військові навчання Arrow 23, а в березні цього року Стокгольм і Гельсінкі взяли участь у навчаннях НАТО Nordic Response 2024 в рамках маневрів Steadfast Defender 2024. Це найбільші навчання блоку з 1988 р., відпрацьовуються спільні дії у разі застосування статті 5 договору НАТО (про колективну оборону) на східному фланзі. У вересні 2024 р. Фінляндія запропонувала НАТО розмістити штаб Північного командування сухопутних військ альянсу (Multi Corps Land Component Command – MCLCC) у місті Міккелі.

9. Описавши особливості військово-політичної співпраці Фінляндії та України можна відмітити, що Україна і Фінляндія підтверджують своє непохитне засудження агресивної війни Росії проти України та її тимчасової окупації української території. Європейська безпека стикається з найбільшою загрозою за останні десятиліття. Фінляндія твердо має намір підтримувати незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України в межах її міжнародно визнаних кордонів 1991 р., включно з її територіальними водами. Фінляндія працюватиме зі своїми союзниками над подальшим поглибленням відносин між НАТО та Україною. Фінляндія разом зі своїми союзниками підтримуватиме відновлення сектору безпеки та оборони України та надаватиме довгострокову підтримку стримуванню та обороні України, включно з оперативною сумісністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про правонаступництво України. Закон України від 12.09.1991 №1543-XII Відомості Верховної Ради України. 1991. №46. Ст. 617.
2. Про приєднання України до Конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах. Закон України від 19.10.2000 №2052-III Відомості Верховної Ради України. 2000. №49. Ст. 424.
3. Про прийняття Статуту Гаазької конференції з міжнародного приватного права. Закон України від 15.05.2003 №793-IV Відомості Верховної Ради України. 2003. №30. Ст.250.
4. Про приєднання України до Конвенції про отримання за кордоном доказів у цивільних або комерційних справах. Закон України від 19.10.2000 №2051-III Відомості Верховної Ради України. 2000. №49. Ст. 423.
5. Про приєднання України до Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів. Закон України від 10.01.2002 №2933-III Відомості Верховної Ради України. 2002. №23. Ст.153.
6. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_222 (дата звернення 13.08.2024).
7. Брюсельська декларація про закони та звичаї війни. URL: <http://te.zavantag.com/docs/238/index-23956-5.html> (дата звернення 05.08.2024).
8. Конвенція про бомбардування морськими силами під час війни (IX Гаазька конвенція). URL: <http://zakony.com.ua/lawbase/sedcontent.html?id=7243&p=1> (дата звернення 15.09.2024).
9. Договір про охорону художніх та наукових закладів та історичних пам'ятників (Пакт Реріха). URL: <http://www.uazakon.com/document/tpart22/isx22214.htm> (дата звернення 18.10.2024).
10. Другий протокол 1999 р. до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадках збройного конфлікту 1954 р. URL: <http://>

www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/culturalproperty271004.htm (дата звернення 04.10.2024).

11. Антошкін В., Цвірова В. Трансформації концепції нейтралітету та позаблоковості європейських країн в умовах глобалізації *Стратегічні пріоритети*. № 2 (27), 2013. С. 198.
12. Актуальні проблеми сучасних міжнародних відносин. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 17–18 листопада 2023 р., м. Дніпро. ред. кол.: І.В. Іщенко, І.К. Головка, П.Г. Петров. Дніпро: ПрінтДім, 2023, 290 с.
13. Бараш Ю. Н. Європейський нейтралітет і невизначеність України : монографія, під ред. д. техн. н., професора А. І. Шевцова. Дніпропетровськ: ДФ НІСД, 2002. 341 с.
14. Безкоровайний В. Політика нейтралітету. Так чи ні? *Морська держава*. 2010. № 49. 305 с.
15. Белов Г. А. Політологія: сучасні концептуальні підходи та методи дослідження. *Кентавр*, 1993. № 5. С. 19–20.
16. Вдовенко В.М. Політика нейтралітету та позаблоковості в сучасній архітектурі європейської безпеки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук; спец. 23.00.04 “Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку”. Київ, 2005. 22 с.
17. Вдовенко В.М. Роль і місце європейських нейтральних країн в загальноєвропейській системі безпеки *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2005. вип. 55, Ч. II. 451 с.
18. Вдовенко В.М. Роль і місце європейських нейтральних країн в загальноєвропейській системі безпеки *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2005. вип. 52. Ч. 1. 241 с.
19. Віднянський С.В. Зовнішня політика України в умовах глобалізації (1991-2003). Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991-2003) Київ.: Генеза, 2004. 616 с.

20. Гарантії безпеки й довгострокової підтримки: Україна та Фінляндія уклали безпекову угоду URL: <https://www.president.gov.ua/news/garantiyi-bezpeki-j-dovgostrokovoyi-pidtrimki-ukrayina-ta-fi-90029> (дата звернення 11.11.2024).
21. Дмитрієв А.І. Інститут постійного нейтралітету в міжнародному праві: монографія. Київ.: Юрид. думка, 2005. 312 с.
22. Дмитрієв А.І. Міжнародне публічне право: навч. посібник Київ.: Юрінком Інтер, 2000. 186 с.
23. Зимогляд В. Я. Регіон у системі міжнародних відносин. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»* 2014. № 4 (23). С. 160–171.
24. Зленко А. Нейтралітет чи позаблоковість: чи це в інтересах України? *Віче*. 2009. № 8. 151 с.
25. Коломієць О. В. Безпекова парадигма Скандинавського нейтралітету: на прикладі Швеції та Фінляндії. *Проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 6. 121 с.
26. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. за ред. Л.В. Губерського. Київ.: Знання, 2009. 752 с.
27. Манжола В. А. Нейтралітет та позаблоковість у європейській системі міжнародних відносин: моногр. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. 167 с.
28. Мельник Н.А. Концепт нейтралітету: теоретичні засади та особливості трансформації в біполярному і постбіполярному світі *Науковий вісник Дипломатичної академії України: зб. наук. праць*. 2004. Вип. 10. Ч. II. 409 с.
29. Мельник Н.А. Проблема нейтралітету в зовнішній політиці України. *Політика і час*. 2007. № 4. С. 44–48
30. Мусієнко А.О. Співробітництво північних країн в сфері безпеки і оборони: еволюція підходів *Юридичний науковий електронний журнал* № 2/2024 URL: http://www.lsej.org.ua/2_2024/125.pdf (дата звернення 25.08.2024).

31. Мельник Н. А. Трансформація концепту нейтралітету: (вплив процесу глобалізації на позицію нейтральних країн наприкінці XX - початку XXI ст.) Зовнішні справи. 2007. № 8. С. 23–26
32. Мельник Н.А. Трансформація концепту нейтралітету (вплив процесу глобалізації на позицію нейтральних країн наприкінці XX - початку XXI ст.). Зовнішні справи. 2007. №8. 178 с.
33. Мельник Н.А. Концепт нейтралітету: теоретичні засади та особливості трансформації в біполярному і постбіполярному світі. Науковий Вісник Дипломатичної академії України: зб. наук. праць. 2004. Вип. 10. Ч. II. 178 с.
34. Петюр Р. Послідовний нейтралітет: Важлива складова близькосхідної політики України. Київ: Міністерство закордонних справ України. 2006. №7. С.22–29.
35. Речич С.Л. Досвід скорочення та реформування збройних сил європейських країн і необхідність його обліку в Україні. Оборонний вісник. 2012. № 4. 251 с.
36. Сунгуровський М. "Нейтралітет" як "пастка" для національної безпеки України. Військо України. 2008. № 5
37. Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного Суду від 16.09.2005 / Стаття 76 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення 22.10.2024).
38. Світова статистика по країнам світу URL: <https://take-profit.org/statistics/gdp/finland/> (дата звернення 17.09.2024).
39. У Північній Європі почалися великомасштабні військові навчання ВПС НАТО URL: http://dt.ua/WORLD/u-pivnichniy-yevropi-pochalisyavelikomasshtabni-viyskovi-uchennya-vps-nato-173718_.html (дата звернення 29.10.2024).
40. Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Фінляндською Республікою URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-90021> (дата звернення 14.11.2024).

41. Чекаленко Л. Д. Позаблоковість чи нейтралітет: європейський досвід. Зовнішні справи. 2013. № 7. 214 с.
42. Через події в Україні Фінляндія прискорить мобілізацію URL: [http://dt.ua/WORLD/cherez-podi-v-ukrayini-finlyandiyapriskorit mobiliza ciyu - 177047.html](http://dt.ua/WORLD/cherez-podi-v-ukrayini-finlyandiyapriskorit-mobilizatsiyu-177047.html) (дата звернення 11.09.2024).
43. Фінляндія на 1,5 млн євро збільшує допомогу Україні URL: http://dt.ua/ECONOMICS/finlyandiya-na-1-5-mln-yevrozbilshuye-dopomo gu - ukrayini-158973_.html (дата звернення 05.09.2024).
44. Фінляндія відмовилася постачати зброю Україні URL: http://dt.ua/WORLD/finlyandiya-vidmovilasya-postachati-zbroyuukrayini-163471_.html (дата звернення 26.08.2024).
45. Янюк Н. Принцип політичного нейтралітету в діяльності посадових осіб. Право України. 2000. № 12. 286 с.
46. Яковюк І. В. Архітектура європейської безпеки: історія становлення і розвитку : монографія: у 2 ч. . Харків. : Право, 2020. Ч.1. Від Давнього Риму до Другої світової війни. 180 с.
47. Ярош О.Б. Загальна теорія політики: навч. посіб. для студ. спец. "Політологія" вищ. навч. закладів. Луцьк: РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту Ім. Лесі Українки. 2005. 240 с
48. Aaltola M. Agile Small State Agency: Heuristic Plays and Flexible National Identity Markers in Finnish Foreign Policy Nationalities Papers. *The Journal of Nationalism and Ethnicity*. 2011. Vol. 39. No. 2. Pp. 257–276.
49. Arter D. Finland: From Neutrality to NATO? *European Security*. 1996. Vol. 5. No. 4. Pp. 614–632.
50. Aunesluoma J., Rainio-Niemi J. Neutrality as Identity? Finland's Quest for Security in the Cold War *Journal of Cold War Studies*. 2016. Vol. 18. No. 4. Pp. 51–78.
51. Androsova T. Economic Interest in Soviet PostWar Policy on Finland Reassessing Cold War Europe ed. by S. Autio-Sarasmo, K. Miklóssy. L.; N. Y.: Routledge, 2011. P. 33–48.

52. Browning Ch.S. Constructivism, Narrative and Foreign Policy Analysis: A Case Study of Finland. N. Y.: Peter Lang Publ., 2008. 328 p.
53. Blombergs F. (edit.) Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia. Tampere: *National Defence University*, 2016. 581 p.
54. Bloomberg J. Vakauden kaipuu, kylmän sodan loppu ja Suomi. Helsinki: WSOY, 2011. 696 p.
55. Black, James, Charlotte Kleberg, and Erik Silfversten, “NATO Enlargement Amidst Russia's War in Ukraine: How Finland and Sweden Bolster the Transatlantic Alliance”, Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2024. <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA3236-1.html> (date of accessed 19.10.2024).
56. Ginsburg G. Neutrality and Neutralism and the Tactics of Soviet Diplomacy *American Slavic and East European Rev.* 1960. Vol. 19, nr. 4. P. 531–560.
57. Erkka R., Laamanen V. Suomi muuttuvassa maailmassa: Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa. Helsinki: Edita, 2010. 452 p.
58. Forsberg T. Nato-kirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino OY., 2002. 327 p.
59. Forsberg, T., Pesu, M. The “Finlandisation” of Finland: The Ideal Type, the *Historical Model, and the Lessons Learnt Diplomacy & Statecraft*. 2016. Vol. 27. No. 3. Pp. 473–495
60. Forsberg, T., Vaahtoranta T. Inside the EU, Outside NATO: Paradoxes of Finland’s and Sweden’s Post-Neutrality *European Security*. 2001. Vol. 10. No. 1. Pp. 68–93.
61. Heikka H. Republican Realism: Finnish Strategic Culture in Historical Perspective *Cooperation and Conflict*. 2015. Vol. 40. No. 1. Pp. 91–119.
62. Iloniemi J. Maantieteelle emme mahda mitään. Docendo, 2015. 198 p.
63. Hakovirta H. The Soviet Union and the Varieties of Neutrality in Western Europe *World Politics*. 1983. Vol. 35, nr. 4. P. 563–585.
64. Hanhimäki J. “Containment” in a Borderland: The United States and Finland *Diplomatic History*. 1994. Vol. 18, nr. 3. P. 353–374.

65. Idem. *Containing Coexistence: America, Russia and the “Finnish Solution”*. Kent; L.: The Kent State Univ. Press, 1997. 279 p.
66. Idem. *Scandinavia and the United States: an insecure friendship*. N. Y.: Twayne Publ., 1997. 223 p.
67. Jakobson M. *Finland in the New Europe*. Praeger Publ., 1998. 192 p.
68. Jensen-Eriksen N. *CoCom and neutrality: Western export control policies, Finland and the Cold War, 1949–1958* *Reassessing Cold War Europe* ed. by S.Autio-Sarasmo, K.Miklóssy. L.; N.Y.: *Routledge*, 2011. P. 49–65.
69. Karsh E. *Finland: Adaptation and Conflict* *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs). 1986. Vol. 62, nr. 2. P. 265–278.
70. Koivurova, T., Heikkilä, M., Ikävalko, J., Kirchner, S., Kopra, S., Mikkola, H., Pursiainen, R., Sepponen, S., Stepien, A., Moisio, M. 2022. *Arktinen yhteistyö uuden edessä : Analyysi Venäjän hyökkäyssodan vaikutuksista. Valtioneuvoston selvityksiä.* Available at: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164369/2022_2_VN_Selvitys.pdf?sequence=4&isAllowed=y (date of accessed 29.08.2024).
71. McNamara E., Nordenman M., Saloniemi-Pasternak Ch. *Nordic-Baltic Security and US Foreign Policy*. FIIA Report 87. The Finnish Institute for International Affairs, 2015. 26 p.
72. Mouritsen H. *Pohjoinen dilemma* *Ulkopolitiikka*. 2018. №. 1. Pp. 68–73.
73. Mouritzen H. *Small States and Finlandisation in the Age of Trump* *Survival*. 2017. No. 59:2. Pp. 67–84.
74. Pyykönen J. *Nordic Partners of NATO. How Similar are Finland and Sweden within NATO Cooperation?* FIIA Report 48. The Finnish Institute for International Affairs, 2016. 136 p.
75. Tarkka J. *Karhun kainalossa: Suomen kylmä sota 1947–1990*. Helsinki: Otava, 2012. 495 p.
76. Tarkka J. *Koskenlaskun lyhyt historia* *Puolustusministeriön julkaisuja*. 2017. № 2.
77. Vanhanen M. *Ulkopolitiikka. Omakustanne*, 2016. 116 p.

78. Wahlroos B. Miksi liittyä Natoon? *Ulkopolitiikka*. 2017. № 3. Pp.74–77
79. Wojciech Michnik How Finland and Sweden impact NATO’S security <https://peacerep.org/wp-content/uploads/2024/04/> (date of accessed 01.11.2024).
80. XI Hague Convention on Certain Restrictions on the Exercise of the Right of Capture in Naval War of 18.10.1907
81. XIII Hague Convention on the Rights and Duties of Neutral Powers in the Event of Naval War of 18.10.1907

Харківський національний
університет імені В.Н Каразіна
м. Харків, майдан Свободи, 6.
27 листопада 2024 року

Екзаменаційній комісії
із захисту кваліфікаційних магістерських
робіт студентів спеціальності 291
«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»

ЗОВНІШНЯ РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну магістерську роботу студентки спеціальності
291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Скупенко Єлизавети Дмитрівни

на тему: «Трансформація концепції нейтралітету у зовнішній політиці
Фінляндії у контексті курсу на євро-атлантичну інтеграцію»

У кваліфікаційній магістерській роботі Скупенко Єлизавети Дмитрівни детально проаналізовано трансформацію концепції нейтралітету у зовнішній політиці Фінляндії в контексті її курсу на євроатлантичну інтеграцію. Авторкою обґрунтовано актуальність обраної теми, зважаючи на те, що Фінляндія, яка історично дотримувалася політики нейтралітету, змінила свій зовнішньополітичний курс у напрямі колективної безпеки. Зокрема, вступ до НАТО став визначальним етапом у відмові від класичного нейтралітету, який раніше був основою національної безпеки. Цей крок засвідчує переорієнтацію на колективний захист у відповідь на сучасні геополітичні виклики. Робота також висвітлює, що, попри участь у оборонному альянсі, Фінляндія продовжує підтримувати невійськові методи стабілізації міжнародних відносин, такі як дипломатія та гуманітарне співробітництво. Її активна участь у формуванні спільної безпекової та оборонної політики ЄС демонструє прагнення до узгодження національних інтересів із європейськими цінностями. Крім того, Фінляндія залишається прихильною до розвитку інструментів запобігання конфліктам, які відповідають принципам Статуту ООН і стратегічним напрямам НАТО.

Дослідження, виконане авторкою, робить важливий внесок у розуміння змін у зовнішній політиці Фінляндії та їхнього впливу на сучасну архітектуру європейської безпеки. Це підкреслює адаптацію традиційних принципів до нових геополітичних реалій і стратегічних викликів.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків. У першому розділі Скупенко Є. Д. систематизувала теоретичні проблеми дослідження, розглянула джерельну базу роботи, визначила сутність принципу нейтралітету у сучасній світовій політиці та навалі соціально-економічний та політичний профіль Фінляндії.

У другому розділі авторка детально проаналізувала концепцію нейтралітету та особливості її реалізації в зовнішній політиці Фінляндії, провела аналіз становлення нейтралітету Фінляндії, його конституційні та міжнародно-правові засади. Студентка проаналізувала особливості впровадження зовнішньо-політичного нейтралітету Фінляндії та еволюцію відносин Фінляндії та НАТО у другій половині XX - на початку XXI ст.

У третьому розділі здобувачка дослідила трансформацію концепції нейтралітету у зовнішній політиці Фінляндії у контексті курсу на євро-атлантичну інтеграцію, висвітлила проблеми країн Європи у контексті євро-атлантичної інтеграції, дослідила причини, перебіг та наслідки відмови Фінляндії від нейтрального статусу та її вступ в НАТО, проаналізувала особливості військово-політичної співпраці Фінляндії та України на сучасному етапі.

Структура роботи є логічною, обґрунтованою та повністю відповідає заявленій проблематиці дослідження. У роботі досягнуто поставлену мету, а всі визначені завдання успішно виконано. Висновки та рекомендації авторки, сформульовані в рамках дослідження.

В цілому, аналіз кваліфікаційної магістерської роботи свідчить про те, що Скупенко Є.Д. обробила велику кількість теоретичного матеріалу, оволоділа достатніми навичками самостійно ставити та вирішувати дослідницькі завдання. Крім того, простежується ретельна робота по кожному розділу теми, яка розглядається.

Істотних недоліків кваліфікаційна магістерська робота не містить.

Запропонована робота є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке цілком відповідає встановленим вимогам до робіт відповідного кваліфікаційного рівня. За умови успішного захисту в ЕК, робота заслуговує на оцінку «відмінно», а саме – 90 балів.

Рецензент:

канд. екон. наук, доцент

кафедри міжнародних економічних відносин
та логістики

Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Марина ШУБА

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

на кваліфікаційну магістерську роботу студентки
Скупенко Єлизавети Дмитрівни спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
на тему «Трансформація концепції нейтралітету у зовнішній політиці
Фінляндії у контексті курсу на євро-атлантичну інтеграцію»

«27» листопада 2024
м. Харків

У кваліфікаційній магістерській роботі Скупенко Єлизавета Дмитрівна ретельно досліджено трансформацію концепції нейтралітету у зовнішній політиці Фінляндії в контексті її курсу на євроатлантичну інтеграцію. Здобувачкою обґрунтовано актуальність обраної теми, зважаючи на те, що Фінляндія, яка історично дотримувалася політики нейтралітету, змінила свій зовнішньополітичний курс у напрямі колективної безпеки. Зокрема, вступ до НАТО став ключовим етапом у відмові від класичного нейтралітету, який раніше був основою національної безпеки. Цей крок засвідчує переорієнтацію на колективний захист у відповідь на сучасні геополітичні виклики. Робота також висвітлює, що, попри участь у оборонному альянсі, Фінляндія продовжує підтримувати невійськові методи стабілізації міжнародних відносин, такі як дипломатія та гуманітарне співробітництво. Її активна участь у формуванні спільної безпекової та оборонної політики ЄС демонструє прагнення до узгодження національних інтересів із європейськими цінностями. Крім того, Фінляндія орієнтована на розвиток інструментів запобігання конфліктам, які відповідають принципам Статуту ООН і стратегічним напрямам НАТО.

Дослідження, виконане авторкою, робить вагомий внесок у розуміння трансформаційних процесів зовнішньої політики Фінляндії та ролі її адаптації до сучасних викликів.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків.

У першому розділі Скупенко Є. Д. систематизувала теоретичні проблеми дослідження, проаналізувала джерельну базу роботи, розкрила сутність принципу нейтралітету у сучасній світовій політиці та навела соціально-економічний та політичний профіль Фінляндії.

У другому розділі авторка детально проаналізувала концепцію нейтралітету та особливості її реалізації в зовнішній політиці Фінляндії, провела аналіз становлення нейтралітету Фінляндії, його конституційні та міжнародно-правові засади. Здобувачка визначила особливості впровадження зовнішньо-політичного нейтралітету Фінляндії та дослідила еволюцію відносин Фінляндії та НАТО у другій половині XX - на початку XXI ст.

У третьому розділі Скупенко Є.Д. дослідила трансформацію концепції нейтралітету у зовнішній політиці Фінляндії у контексті курсу на євро-атлантичну інтеграцію, висвітлила проблеми країн Європи у контексті євро-атлантичної інтеграції, оцінила причини, перебіг та наслідки відмови Фінляндії від нейтрального статусу та її вступ в НАТО. Також у роботі було висвітлено особливості військово-політичної співпраці Фінляндії та України на сучасному етапі.

Робота відзначається чітко визначеною структурою та логічною завершеністю. У процесі її виконання Скупенко Є.Д. продемонструвала наполегливість, високу організованість та здатність послідовно і чітко викладати свої думки. Поставлена мета роботи була успішно досягнута, а обрана тема та ключові питання досліджені у відповідності до визначених завдань.

Магістерська робота Скупенко Є.Д. є ґрунтовним дослідженням, яке демонструє високий рівень підготовки студентки до самостійної наукової діяльності. У процесі роботи здобувачка проявила себе як старанна, відповідальна та ініціативна дослідниця, яка вміло використовує наукові методи для досягнення поставлених цілей.

Матеріал всіх розділів викладено у логічній послідовності. Робота виконувалася відповідно до плану й встановленого графіку. Зміст та оформлення роботи відповідають висунутим вимогам, що дозволяє рекомендувати до захисту в Державній екзаменаційній комісії кваліфікаційну магістерську роботу Скупенко Є.Д.

Науковий керівник:

Канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри
світової політики, дипломатії
та туристичного бізнесу

Михайло СІДОРОВ